

KIRJALLINEN KUVAILU
KUUROSOKEALLE
– kuvailun sisältö ja subjektiivisuus

Taru Niemelä
Opinnäytetyö, kevät 2011
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Diak Länsi, Turku
Viittomakielentulkin koulutusohjelma
Viittomakielentulkki (AMK)

TIIVISTELMÄ

Niemelä, Taru

Kirjallinen kuvailu kuurosokealle – kuvailun sisältö ja subjektiivisuus.

Diak Länsi, Turku, kevät 2011, 52 sivua, 1 liite.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Viittomakielentulkin koulutusohjelma, viittomakielentulkki (AMK)

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, mistä kirjallisen kuvailun sisältö rakentuu, eli millaisia asioita kuurosokealle kuvailtaessa poimitaan mukaan ja onko kuvailuissa sisällöllistä ja terminologista variaatiota. Pyrkimyksenä oli myös tarkastella kokemuksia kuvailun subjektiivisuudesta sekä selvittää kuvailuun käytettyä aikaa sekä kuvailujen pituutta.

Aineisto koostui viittomakielen tulkkiopiskelijoiden tekemistä kirjallisista kuvailuista, joita oli yhteensä kolmekymmentä. Kymmenen opiskelijaa kuvaili taideteosta, rakennusta sekä huonetta esittävät valokuvat. Kuvailuihinsa he liittivät tiedon kuvailuunsa käyttämästä ajasta sekä merkitsivät subjektiivisiksi kokemansa sanat ja lauseet alleviivauksella. Aineistoa luokittelemalla siitä nostettiin esiin kunkin kohteen kuvailuissa eniten esiintyviä asioita sekä hahmotettiin millaisiin asioihin subjektiivisuuden kokemukset yhdistyvät.

Kuvailuihin sisällytettiin pääasiassa samoja elementtejä. Eniten yhteneväisyyksiä oli rakennuksen kuvailussa ja eniten eroavaisuuksia taideteoksen kuvailussa. Huoneen ja rakennuksen kuvailussa erot olivat lähinnä terminologisia. Taideteoksen kuvailussa erot liittyivät enemmän kohteen tulkintaan, taideteos oli ymmärretty monella tavalla. Vaikka tulkinnat vaihtelivat, pyrittiin kohteesta aina muodostamaan johdonmukainen kokonaisuus. Eri valokuvien kuvailuun käytetty aika jakautui keskimääräisesti melko tasaisesti, mutta yksilölliset erot kuvailijoiden kesken olivat isompia. Kuvailujen pituudet vaihtelivat melko paljon riippuen kuvailijasta ja kuvailtavasta kohteesta. Kokemus subjektiivisuudesta oli hyvin yksilökohtainen sekä tilannesidonnainen.

Tutkimustuloksia ja päätelmiä hyödynnettiin työn tekijän laatimissa kuvailuissa. Esimerkkikuvailut kirjoitettiin samoista valokuvista, joita käytettiin tutkimusaineiston keräämisessä. Kuvailut toimivat esimerkkeinä siitä, millaisia eri tyylein ja tavoittein toteutetut kuvailut voivat olla. Pyrkimyksenä oli antaa yhdenlainen malli siitä, miten jäsenelty ja tavoitteellinen kuvailu rakentuu ja ilmentää sitä, miten kuvailun sisältöön ja subjektiivisuuteen liittyvillä tietoisilla valinnoilla voidaan kuvailusta tehdä laadukkaampaa.

Asiasanat: kuurosokealle kuvailu, kuvailun sisältö, kuvailutulkkaus, subjektiivisuus

ABSTRACT

Niemelä, Taru

Written Description for Deafblind – the Context and Subjectivity of Description.

52 p. 1 appendix. Language: Finnish. Turku, Spring 2011.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Sign Language Interpretation. Degree: Sign Language Interpreter.

The purpose of this thesis was to discover how written description for deafblind is constructed, what kind of things are selected to be included in the descriptions and if the descriptions have contextual and terminological variations. The goal was to observe the experiences of the subjectivity of the descriptions and map the amount of time used and the length of descriptions.

The material consisted of thirty written descriptions collected from students of Sign Language interpreting. Ten students described photographs of artwork, a building and a room. They also included information of the amount of time used and the underlining of words and phrases they felt subjective. The most used items were found by categorizing the material, which also revealed what kinds of elements were linked to the experience of subjectivity.

The descriptions included mostly the same elements. The most similarities were found from describing the building and the most differences were in artwork. The differences between describing the room and building were mostly terminological. In describing the artwork, the differences were more related to interpreting the target, the artwork was understood in diverse ways. Even if the interpretations varied, the descriptions always tend to form a coherent picture on the whole. On average the time used on different photographs was split quite evenly, but the individual differences in descriptions were greater. The length of descriptions varied quite a lot depending on the describer and the target being described. The experience of subjectivity was very personal and situation bound.

Results and conclusions were used in the descriptions made by the thesis' author. The example descriptions were written from the same photographs which were also used to collect research material. The descriptions acted as an example of how to accomplish descriptions with different styles and goals. The idea was to give a certain model of how structured description can be attained and show how the quality of description can be improved with selective choices of content and subjectivity.

Keywords: description for deafblind, context of description, audio description, subjectivity

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 KUUROSOKEUS	8
2.1 Kuurosokeuden piirteitä	8
2.2 Synnynnäinen kuurosokeus ja kuurosokeutuminen	8
2.3 Kuurosokeiden kommunikaatio	9
2.4 Kuurosokeille tulkkaus	10
3 KUVAILU YMPÄRISTÖN KOKEMISEN TUKENA	12
3.1 Kuvailun tarkoitus	12
3.2 Eri kuvailumenetelmät.....	12
3.3 Taideteosten, rakennusten ja tilojen kuvailu	14
3.4 Kuvailutulkkaus.....	15
3.5 Kuvailijan ja vastaanottajan roolit.....	16
3.6 Neutraali ja subjektiivinen kuvailu.....	17
4 KUVAILUN KOGNITIIVISET JA SEMIOOTTISET EDELLYTYKSET	19
4.1 Havaitseminen ja tiedonkäsittely.....	19
4.2 Tarkkaavaisuus	20
4.3 Visuaalinen lukutaito.....	21
4.4 Semioottisia näkökulmia kuvailuun	22
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	24
5.1 Työn tavoitteet ja menetelmät	24
5.2 Tutkimuksen eteneminen.....	25
6 TULOSTEN ANALYSOINTI JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	29
6.1 Kuvailuissa esiintyneet asiat.....	29
6.1.1 Rakennuksen kuvailu	29
6.1.2 Huoneen kuvailu	31
6.1.3 Taideteoksen kuvailu	34

6.2 Termien variaatio	35
6.3 Kuvailuihin käytetty aika ja kuvailujen pituus.....	36
6.4 Kokemukset subjektiivisuudesta	38
6.5 Tulosten hyödyntäminen esimerkkikuvailuissa	41
7 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI	43
8 POHDINTA	46
LÄHTEET.....	48
LIITTEET	51
LIITE 1: Esimerkkikuvailut kuvista 1–3	

1 JOHDANTO

Nelivuotisen viittomakielen tulkkikoulutuksen aikana olen useasti pohtinut, mitä kuvailu on ja miten sitä tuotetaan. Kuinka saisin välitettyä näkemäni sanojen sarjaksi niin, että sanat synnyttävät reaalikuvaa vastaavan mielikuvan toisessa ihmisessä? Voiko kuvailua tuottaa ilman kohteen tulkitsemista? Näitä kysymyksiä miettiessä osallistuin Kulttuurilla kuvailun - elämyksiä esteettömästi Varsinais-Suomessa -koulutukseen. Koulutus oli Turku 2011 -säätöön, Turun ammattikorkeakoulun ja Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry:n yhteistyössä järjestämä kuvailukoulutus, jossa perehdyttiin lähinnä suomen kielellä tapahtuvaan, puhuttuun kuvailuun. Tarkoituksena oli saada kuvailun perusteet haltuun niin, että kulttuurielämysten välittäminen näkövammaisille olisi mahdollista ja sitä kautta tehdä myös kulttuuritarjontaa paremmin saavutettavaksi. Kiinnostukseni kuvailua kohtaan kasvoi koulutuksen myötä. Ennen kaikkea kasvoi varmuuteni siitä, että kuvailu on iso haaste.

Henkilökohtaisen kiinnostuksen lisäksi yksi syy tutkielman aiheen valinnalle on se, että käytännön tarpeista huolimatta kuvailua on tutkittu vasta vähän. Kuvailu on tärkeä osa kuurosokeille tulkkausta, ja vaikka sitä on tehty varmasti ammattikuntamme alusta lähtien – ja jo ennen sitä – kaipaa teoriapohja vielä lisää yksityiskohtaista tietoa. Toiveena on, että tutkielmani on osaltaan luomassa pohjaa uudelle tutkimukselle.

Tutkielman tavoitteena on selvittää, millaista valokuvasta tehdyn tekstimuotoisen kuvailun sisältö on – mitä kuvailuun poimitaan mukaan ja millaisia eroja kuvailujen välillä on. Pyrkimyksenä on myös tarkastella, mitä kuvailun subjektiivisuus merkitsee kuvailijoille. Tutkielmassa kartoitetaan niin ikään kuvailuun käytettyä aikaa sekä kuvailujen pituutta. Työ käsittelee aihetta kuvailun tuottajan eli kuvailijan näkökulmasta. Tulosten pohjalta valmistin kolmesta valokuvasta tekstimuotoiset kuvailut, jotka ilmentävät erilaisia sanallisen kuvailun tyylejä ja toimivat esimerkkeinä siitä, millaisia erilaisin tavoittein tehdyt kuvailut voivat olla.

Työn tuloksista on hyötyä kaikille kuvailun parissa viihtyville: viittomakielen tulkeille, kuvailutulkeille, näkö- ja kuulonäkövammaisten läheisille ja heidän kanssaan työtä tekeville. Eritoten aloitteleva kuvailija voi saada työn tuloksista hyödyllisiä työkaluja

kuvailunsa alkutaipaleelle. Tiedostamalla kuvailun subjektiivisuuden ja sisällölliset mahdollisuudet voi tuottaa entistäkin jäsennellympää, tavoitteellisempaa ja laadukkaampaa kuvailua. Näin ollen hyödyn voidaan ajatella koskettavan myös kuvailun vastaanottajia.

2 KUUROSOKEUS

2.1 Kuurosokeuden piirteitä

Kuurosokeus on kuulo- ja näköaistin yhteisvamma, joka hankaloittaa merkittävästi henkilön toimintakykyä (Peltola 2011, 41). Kommunikointi, tiedonsaanti, fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöön orientoituminen sekä itsenäinen liikkuminen ovat kuurosokealle päivittäisiä arjen haasteita. (Marttila 2006a, 10; Rouvinen 2003, 10). Kuurosokeutta esiintyy monenlaisena. Niinpä se ei rajoita osallistumista ja toimintaa kaikilla samalla tavalla. (Janssen & Rødbroe 2006, 10.) Osa kuurosokeista on täysin kuuroja ja sokeita, ja osalla on jäljellä kuuloa ja/tai näköä. (Lahtinen 2004, 12.) Tässä tutkielmassa kuurosokeista puhuttaessa tarkoitetaan sekä täysin kuuroja ja sokeita että kuulonäkövammaisia henkilöitä.

2.2 Synnynnäinen kuurosokeus ja kuurosokeutuminen

Syntymästään asti kuurosokeilla henkilöillä on hyvin erilaisia ja vaikeudeltaan vaihtelevia aistivammoja sekä mahdollisesti muita lisävammoja. Aistivammojen lisäksi heillä voi olla esimerkiksi neurologisia sairauksia, jotka aiheuttavat muun muassa kehitysvammaisuutta. Usein synnynnäiseen kuurosokeuteen liittyy myös muita sairauksia, kuten sydänvika. Synnynnäisen kuurosokeuden aiheuttajia voivat olla raskauden aikaiset infektiot, muut raskauden aikaiset tai synnytyksessä tapahtuneet häiriöt sekä kromosomihäiriöt. Kaikkia synnynnäisen kuurosokeuden syitä ei tunneta. (Eloaho, Lehtinen & Viita 1998, 6–7.)

Aikuisena kuurosokeutuminen voi aiheutua ikääntymisen, tapaturmien sekä aivokasvainten seurauksena (Eloaho ym. 1998, 13). Asteittaista kuurosokeutumista aiheuttaa yleisimmin Usherin oireyhtymä. Usherin oireyhtymässä henkilöllä on etenevä verkkokalvon rappeuma, sisäkorvaperäinen kuulovamma sekä vaihtelevasti tasapainoelimen häiriöitä. (Sankila 2011, 8.) Usherin oireyhtymä on peittyvästi periytyvä (Salonen-Kajander 2011, 12). Usherin oireyhtymässä henkilö voi olla syntymästä tai varhaislapsuudesta saakka vaikeasti kuulovammainen tai kuuro, jonka näkö heikkenee

myöhemmin, tai syntymästä tai varhaislapsuudesta asti näkövammaisen, jonka kuulo heikkenee myöhemmin. (Rouvinen 2003, 14–15.) Ensimmäisiä Usherin oireyhtymän aiheuttamia toiminnallisia haittoja ovat hämärässä näkemisen heikentyminen sekä kirkkaiden valojen aiheuttama häikäistyminen. Verkkokalvon rappeutumisen myötä näkökenttä kapenee vähitellen. Myöhemmin voi tulla muun muassa erotuskyvyn, värinäön ja lukunäön heikkenemistä. (Sankila 2011, 8–9.)

2.3 Kuurosokeiden kommunikaatio

Kuurosokeat kommunikoivat yhdellä tai useammalla puhutulla ja kirjoitetulla kielellä ja/tai yhdellä tai useammalla viitotulla kielellä. Kommunikointiin käytettävä kieli voi olla kuurosokean äidinkieli, äidinkielen asemassa toimiva ensikieli tai aikuisiällä opeteltu kieli. Usein kuurosokeat käyttävät kommunikaatiossaan useampaa kuin yhtä kommunikaatiomenetelmää. Menetelmä riippuu kuurosokeutumisen ajankohdasta ja vaikeusasteesta sekä siitä, onko kuulo- vai näkövamma ilmaantunut ensin. (Kovanen & Lahtinen 2006, 8; Mesch 2004, 19.) Kuurosokeiden kommunikaatioon tuo haasteita vamman yksilöllisyys sekä vamman mahdollinen eteneminen. Kun aistit heikkenevät jatkuvasti, kokee myös kommunikaatio jatkuvia muutoksia. (Lahtinen 2002, 207.)

Kuulevina syntyneiden viestintä pohjautuu yleensä puhuttuihin kieliin perustuviin kommunikaatiomenetelmiin. Näitä ovat esimerkiksi puhe, viitottu puhe, huuliltaluku, sormiaakkoset sekä kirjoittamisen erilaiset muodot, kuten pistekirjoitus ja isokirjoitus. Syntymästään kuurojen tai varhaislapsuudessaan kuuroutuneiden kieleksi tulee yleensä viittomakieli. Viittomakieltä voidaan vastaanottaa eri tavoin. Mikäli kuurosokea näkee jonkin verran, voi hän vastaanottaa viittomakieltä näkönsä kautta. Usein viittojan täytyy kuitenkin kaventaa viittomista kuurosokean näkökenttään sopivaksi tai viittoa lähietäisyydeltä. Kuurosokea voi vastaanottaa viittomista myös taktiilis-kinesteettisesti tuntoaistin kautta. Taktiilikommunikaatioon siirrytään usein vaiheittain näkökyvyn heikkenemisen myötä. (Mesch 20–21; Lahtinen 2006, 185.)

Kuulemista voidaan tukea parantamalla kuunteluolosuhteita. Kuurosokea voi käyttää kuulolaitteita tai induktiota, ja taustamelua voidaan pyrkiä minimoimaan. Jäljellä olevaa

näköä kuurosokea voi hyödyntää parhaiten, kun valaistus on riittävä sekä häikäisemätön ja viittoja on sopivalla etäisyydellä. Lisäksi viittojan käsien ja taustan kontrastia voidaan vahvistaa esimerkiksi vaatteiden värillä. (Lahtinen 2002, 207.)

2.4 Kuurosokeille tulkkaus

Kuurosokea voi käyttää tulkkauspalvelua erilaisissa arjen tilanteissa, kuten harrastessaan tai osallistuessaan yhteiskunnan toimintaan ja sosiaalisiin tilanteisiin (Hassinen 2008, 17). Tulkkaus on kuurosokealle yksi mahdollisuus kokonaisvaltaiseen tiedonsaantiin (Marttila 2006b, 16). Kuurosokeille tulkkaus on kolmijakoista: siihen kuuluu kielen kääntäminen tai viestin toistaminen, opastaminen sekä kuvailu. Nämä osa-alueet voivat olla käytössä yhtä aikaa tai erikseen. Jokaisella osa-alueella voidaan käyttää useita eri kommunikaatiomenetelmiä, niiden yhdistelmiä ja variaatioita ja niihin liittyvät valinnat tehdään aina tilanteen ja henkilöiden perusteella. Monimenetelmäisyys tekee kuurosokeille tulkkauksesta haastavaa. Sujuva tulkkaus edellyttää yhteistyötä, jossa kuurosokea osaa käyttää tulkkia ja tulkki hallitsee edellä mainitut osa-alueet hyvin. (Lahtinen 2004, 109–110.)

Tulkkaus voidaan toteuttaa joko henkilökohtaisena tulkkauksena tai yleistulkkauksena tilanteesta riippuen (Lahtinen 2006, 185; Marttila 2006b, 16). Jos kuurosokea vastaanottaa tulkin puhetta (kielen tulkkaus ja kuvailu) kuulolaitteiden avulla, on tulkkaus henkilökohtaista. Henkilökohtaisessa tulkkauksessa yksilöllisen näön ja kuulon tilanteen huomioiminen on mahdollista. Jos kuurosokea vastaanottaa tulketta yleisinduktion kautta, on kyseessä yleistulkkaus. Tulkkaus voi olla myös edellä mainittujen tapojen yhdistelmä, jolloin yleisinduktiota kuunteleva asiakas saa henkilökohtaiselta tulkiltaan eri kommunikaatiomenetelmillä kuulemista tukevaa ja varmistavaa tietoa, esimerkiksi informaatiota tilassa tai toiminnassa tapahtuvista muutoksista. (Lahtinen 2006, 185; Lahtinen & Marttila 2006, 17.)

Näkövammaa kompensoidaan opastuksen ja kuvailun avulla saatavilla tiedoilla (Lahtinen 2004, 109). Opastus voi olla fyysistä tai ei-fyysistä. Fyysinen opastus perustuu kehokontaktiin, jossa kuurosokea saa oppaan kehon liikkeitä lukemalla tietoa

liikkumisen kannalta tärkeistä asioista, esimerkiksi esteistä ja tasoeroista. Opastuksen aikana tapahtuvat liikkeet, kuten pysähtyminen tai kohteen kiertäminen, välittävät kuurosokealle tietoa ympäristöstä. Osa opastuksen aikana tapahtuvista liikkeistä on sovittuja opastusmerkkejä. Esimerkiksi kohottamalla tai laskemalla olkapäätänsä opas voi välittää kuurosokealle tiedon tasomuutoksesta ja sen suunnasta. Kapean paikan merkiksi opas vie yhdyskäden - eli sen käden, johon kuurosokea on kontaktissa - selän taakse. Ei-fyysisessä opastuksessa kuurosokea ei ole fyysisessä kontaktissa oppaaseen, vaan seuraa edessä kulkevaa opasta näkönsä avulla ja/tai kuuntelemalla oppaan puhetta. Opastuksessa liikkuminen on turvallista, ja se mahdollistaa orientoitumisen tilaan ja tilanteeseen. (Marttila 2006a, 20–21.)

3 KUVAILU YMPÄRISTÖN KOKEMISEN TUKENA

3.1 Kuvailun tarkoitus

Kuvailu on ympäristöstä saadun visuaalisen ja auditiivisen informaation välittämistä kuurosokealle. Sen tarkoituksena on täydentää henkilön puutteellisia tai virheellisiä aistihavaintoja niin, että henkilö voi muodostaa eheän kuvan ympäristöstään ja toimia vuorovaikutuksessa siihen. (Marttila 2006a, 18; Raanes 2004, 7.) Kuvailun avulla voidaan vastata esimerkiksi kysymyksiin, mitä joku tekee tai miltä jokin näyttää tai kuulostaa. (Lahtinen, Palmer & Lahtinen 2009, 10.) Kuvailu helpottaa kuurosokean orientoitumista tilanteeseen: sen avulla hän saa tietoa muun muassa tilasta, esineistä ja niiden paikoista, ihmisistä, heidän toiminnastaan ja reaktioistaan, tilanteessa tapahtuvista muutoksista sekä tunnelmasta. Kuvailu myös mahdollistaa kuurosokean kontaktin ympäristön kohteisiin sekä keskustelukumppaneihin sosiaalisissa tilanteissa. (Lahtinen ym. 2009, 12; Raanes 2004, 7.)

Kuvailu lisää kuurosokean tietoisuutta ympäröivästä maailmasta, samoin itsenäisyyttä, mahdollisuuksia hallita tilannetta, tehdä valintoja ja osallistua. Tämän lisäksi se tuo myös turvallisuuden tunnetta, kun ympäristön vaaratekijöihin ja yllättäviin asioihin pystyy etukäteen varautumaan. Kuvailulla ei voida välittää visuaalista maailmaa vastaanottajalle sellaisenaan, mutta se on yksi mahdollisuus saada siitä jonkinlainen kokemus. (Lahtinen ym. 2009, 12, 19.)

3.2 Eri kuvailumenetelmät

Ympäristöä voidaan kuvailla useilla eri menetelmillä. Kielellinen kuvailu on yleisimpiä kuvailumenetelmiä: se kattaa kuvailun puheella, viittomakielellä sekä kirjoitetulla kielellä. Sujuva kielellinen kuvailu edellyttää laajaa yleistietoutta ja erilaisten aihepiirien käsitteistön hallintaa. (Lahtinen 2006, 193; Lahtinen ym. 2009, 41.) Kielellisen kuvailun lisäksi ympäristöä voidaan kuvailla muun muassa kehon avulla. Keholliset ilmaisut keventävät pitkiä kielellisiä kuvailuja, ja niiden etuna on myös nopeus. Meluisissa tilanteissa tai vaihtelevissa valaistusolosuhteissa voi kielellisen kuvailun vastaanottaminen

olla haastavaa sekä hidasta, ja tällöin kehon käyttö kuvailussa on erityisen kätevää. (Lahtinen ym. 2009, 116.)

Kuurosokea henkilö voi tutkia kohdetta käsillään, mikä mahdollistaa hänelle oman tulkinnan tekemisen asiasta. Kohteesta voi olla pienoismalleja, kohokuvia ja valokuvia. Kuvailussa voidaan käyttää myös apuna jotakin esinettä, jolloin esineen ja liikkeen avulla pyritään jäljittelemään kuvailtavan kohteen olemusta ja liikettä. Liikkeellä kuvailussa voidaan kuvailijan omalla tai vastaanottajan keholla ilmaista muun muassa kohteen asentoa, rytmiä, liikkeen laajuutta ja kestoa. Liikkuessa kuvailua voidaan puolestaan tuottaa opastamisen aikana. Reitin varrella olevia kohteita, kuten liikennevaloja, ovia tai hissejä, voidaan tuoda kuvailuun mukaan esimerkiksi kohdetta osoittamalla. (Lahtinen ym. 2009, 117–122.) Kuvailua voidaan tuottaa myös erilaisilla äänillä. Esimerkiksi taideteoksiin voidaan tehdä äänimaisemointia, jossa teokseen liittyvät elementit on kuvattu ääninä, kuten linnunlauluna, musiikkina, puheen sorinana ja niin edelleen. (Emt. 41.)

Sosiaalisessa tilassa tapahtuvia muutoksia voidaan ilmaista keholla sosiaalisilla pikaviesteillä, jotka voivat olla luonnollisia kehon liikkeitä, keholle tuotettuja viittomia tai niiden muunnelmia. Sosiaaliset pikaviestit tehdään sovituille kehon alueille, yleensä olkapäähän tai käsivarteen. Sosiaalisten pikaviestien avulla voidaan esimerkiksi ilmaista kätevästi tilaan tulo tai siitä poistuminen ilman, että toisten käynnissä olevaa toimintaa tarvitsee keskeyttää. (Lahtinen 2002, 210–211.) Ympäristöä voidaan kuvata keholle myös piirtämällä. Muun muassa taidetta, kokoja, muotoja, järjestystä ja asioiden suhteita voidaan kuvata sovittuun paikkaan sormella tai kämmenellä piirtämällä. (Lahtinen ym. 2009, 123.)

Kuvailumenetelmiä voidaan jaotella myös tilanteen vuorovaikutuksen mukaan. Kuvailutilanne voi olla yksisuuntainen kuvailijan yksinpuhelu tai kuvailijan ja vastaanottajan välinen vuoropuhelu. Kuvailun vastaanottajalla voi siis olla joko aktiivinen tai passiivinen rooli tilanteessa. (Lahtinen ym. 2009, 43.)

Kuvailumenetelmän valintaan voivat vaikuttaa esimerkiksi vastaanottajan näön ja kuulon aste sekä henkilökohtaiset toiveet, kuvailijan taidot, kuvailuun varattu aika sekä ympäristön olosuhteet. Tarvittaessa menetelmää voidaan vaihtaa tilanteen aikana ja

aloite menetelmän vaihtamiseksi voi tulla kummalta osapuolelta tahansa. Usein kuvailutilanteissa laadukkaimman lopputuloksen saavuttaa monia menetelmiä yhdistelemällä. (Lahtinen 2004, 72.) Kuitenkaan kuvailussa olennaista ei ole niinkään se, miten tietoa välitetään, vaan se, mitä saadaan välitetyksi (Raanes 2004, 10).

3.3 Taideteosten, rakennusten ja tilojen kuvailu

Lahtinen ym. (2009) ovat luokitelleet erilaisia kuvailutilanteita kuvailussa huomioitavien asioiden näkökulmasta. Näiden luokitusten pohjalta käsittelen tässä kappaleessa taideteoksen kuvailua sekä rakennuksen ja uuden tilan kuvailua, jotka ovat merkittäviä teemoja opinnäytetyöni empiirisessä osassa. Taideteoksissa kaikki informaatio ei yleensä välity vastaanottajalle kosketuksen kautta, jolloin kuvailu tarjoaa vastaanottajalle yhden mahdollisuuden taide-elämyksen kokemiseen. Se, millaista taideteosten kuvailu on, riippuu yksilön tarpeista ja toiveista. Yksi mahdollisuus taideteoksen kuvailuun on taiteilijan itsensä luoma kuvailu. Tällöin kuvailija voi lukea valmiin kuvailun vastaanottajalle. (Lahtinen ym. 2009, 85.)

Yksittäisen teoksen kuvailu voidaan aloittaa kertomalla yleiskuva tilasta, jossa taideteos on. Myös teoksen paikka mainitaan ja kuvailtavalle kohteelle annetaan jokin nimi. Teos hahmottuu vastaanottajalle parhaiten, kun kuvailuun liitetään tieto, missä suhteessa se on vastaanottajaan (etäisyys ja suunta), missä teos konkreettisesti sijaitsee (seinällä, lattialla), onko se pysty- vai vaaka-asennossa ja onko siihen kohdistettu valoa. Teokseen liittyvät tarkemmat perustiedot löytyvät yleensä teostiedoista ja esittelyvihkosta. Jos teoksesta ei löydy tietoja, voidaan teoksen aihe kertoa vapaasti. Teoksesta kuvaillaan koko, muoto, valmistustekniikka ja materiaali. Myös kehykset kuvaillaan. Yleiskuvailulla voidaan aluksi ilmaista, mitä teoksessa on, millainen on sen sommittelu, mitä teoksen taustalla on, mitä värejä teoksessa on käytetty sekä minkälainen on sen tunnelma. Lisäksi teoksessa olevat hahmot ja heidän sijaintinsa kuvaillaan. Teoksesta voidaan mainita myös vuodenaika ja vuorokauden aika, mikäli ne näkyvät kuvassa. (Lahtinen ym. 2009, 85–88.)

Rakennusta kuvailtaessa nimetään kuvailtava kohde ja kerrotaan sen koko. Rakennuksesta voidaan kertoa yksityiskohtia ja kuvailla siinä havaittavia erikoisia piirteitä. (Lahtinen ym. 2009, 78–79.) Uuden tilan kuvailu aloitetaan jo ennen tilaan menemistä nimeämällä tila. Tilaan mentäessä sen seinät nimetään niiden toiminnan tai tunnusteltavissa olevan pinnan, muodon tai materiaalin mukaan. Nimetty seinä voi olla esimerkiksi ikkunaseinä tai tiiliseinä. Huoneesta kuvaillaan myös sen muoto ja koko sekä ovien sijainnit. Kuvailussa tuodaan esille tilassa oleva kalustus ja reitit, joita pitkin kulkeminen onnistuu. Myös paikalla olevista henkilöistä kerrotaan ja lisäksi kuvaillaan, mitä he tekevät. Kuvailussa on tärkeää huomioida turvallisuuteen liittyvät seikat, esimerkiksi esteet, suunnanmuutokset, tasomuutokset sekä heijastavat pinnat. Myös terävistä tai muuten vaarallisista esineistä sekä helposti rikkoutuvista esineistä tulee mainita. (Emt. 73–74.)

Kaikissa edellä mainituissa tilanteissa voidaan kielelliseen kuvailuun yhdistää tilassa liikkuminen ja/tai kohteiden tutkiminen käsin. Kosketuksen avulla vastaanottaja saa omakohtaisen kokemuksen kohteesta. Esimerkiksi rakennusta koskettamalla voidaan saada tuntuma rakennusmateriaaleihin sekä muihin yksityiskohtiin, ja rakennuksen kiertäminen auttaa hahmottamaan kokoa konkreettisemmin. Taideteosten tunnusteluun täytyy aina muistaa hankkia lupa sekä suojakäsineet. (Lahtinen ym. 2009, 73–74, 78–79, 87–88.)

3.4 Kuvailutulkkaukset

Kuurosokeiden lisäksi kuvailua voivat hyödyntää myös näkövammaiset henkilöt. Kuvailutulkkaukset on näkövammaisille suunnattu palvelu, jossa visuaalinen kulttuurielämys sanallisesta (Lahtinen ym. 2009, 59). Kuvailutulkkauksessa näkövammaisen henkilö saa kuvailun kautta tietoonsa sen, mitä hän ei pysty näkemään ja mitä kuulo-, tunto-, haju- ja makuaisti eivät hänelle kohteesta kerro (Näkövammaisten kulttuuripalvelu ry. i.a.). Kuvailutulkkiin palveluita käytetään enimmäkseen kulttuuritapahtumien kuvailutulkkaukseen, mutta kuvailutulkkauksista on mahdollista tehdä mistä tahansa näkyvästä kohteesta. (Lahtinen ym. 2009, 59; Aaltonen 2007, 4.)

Kuvailutulkkauksen tavoitteet ovat samanlaiset kuin kuurosokeille kuvailussakin: välittää vastaanottajalle kohteesta se, mikä kussakin tilanteessa on oleellista ja tärkeää. Jos kuvailun kohteena on tila tai ympäristö, pyritään kuvailutulkkauksen avulla edistämään turvallista ja itsenäistä liikkumista. Jos kohde on jokin taideteos tai -esitys, tavoitteena on poistaa sellaiset esteet, jotka vaikuttavat taiteen kokemiseen. (Aaltonen 2007, 4.) Kuvailutulkkaus lisää siis esteettömyyttä. Esteettömyyden voidaan ajatella olevan muun muassa tasavertaisen yhteiskunnan mittari (Savela & Hakulinen 2001, 42). Yksi esteettömyyden osa-alue on saavutettava kulttuuri. (Salovaara 2010). Suomessa kuvailutulkkauksella on mahdollistettu näkövammaisille esimerkiksi tasavertaisempia elokuva-, teatteri- sekä taidenäyttelykokemuksia (Lahtinen ym. 2009, 59; Aaltonen 2007, 6–7). Kuvailutulkkauksen ajatellaan liittyvän myös maailmankuvan rakentumiseen. Tätä näkökulmaa valaisee syntymäsokea Mikko Ojanen:

Me sokot ja näkkärit (näkövammaiset) odotamme kuvailutulkkauksen avulla löytävämme niitä kuuluisia puuttuvia renkaita maailmankuvamme moniulotteisen palapelin täydentämiseksi (Aaltonen 2006, 1).

Kuvailutulkkaus on vakiinnuttanut asemansa muun muassa Yhdysvalloissa ja muutamissa Euroopan maissa, mutta Suomessa palvelua on alettu organisoida vasta melko hiljattain. Sen sisällöt ja menetelmät hakevat vielä muotojaan. Kuvailutulkkauksesta on järjestetty vasta muutamia koulutuksia. Näkövammaisten kulttuuripalvelu järjesti vuosina 2005–2009 kaksi 64 tunnin mittaista kuvailutulkkien koulutusta, ja viime vuoden lopulla järjestettiin samanlaajuinen koulutus yhteistyössä Turun ammattikorkeakoulun sekä Turku 2011-säätiön kanssa. (Aaltonen 2007, 9; Lahtinen ym. 2009, 60.)

3.5 Kuvailijan ja vastaanottajan roolit

Kuvailua tuottavasta henkilöstä käytän tässä tutkielmassa nimitystä kuvailija. Vastaanottajilla tarkoitan sekä näkövammaisia että kuurosokeita kuvailun vastaanottajia. Kuvailijana voi toimia kuka tahansa, kuten näkövammaisen tai kuurosokean perheenjäsen tai heidän kanssaan työskentelevä henkilö (Lahtinen ym. 2009, 15). Kuvailija voi välittää vastaanottajalle tietoa esimerkiksi tilanteessa olevien ihmisten toiminnasta, tiloista, esineistä, eri taiteen lajeista ja äänilähteistä. Kuvailun vastaanottaja antaa

palautteellaan tiedon kuvailijalle: tuleeko kuvailua jatkaa ja mikä kohteessa kiinnostaa. (Lahtinen ym. 2009, 12.)

Hyvä kuvailu sisältää kuvailijan ja vastaanottajan keskinäistä vuorovaikutusta sekä vuorovaikutusta ympäristön kanssa. Kuvailijan tulee huomioida sekä vastaanottajan reaktiot että niiden tilanteessa olijoiden reaktiot, jotka haluavat ottaa kontaktia kuvailun vastaanottajaan. Vaikka kuvailu tapahtuukin yhteistyönä, on kuvailun aloittaminen lähtökohtaisesti kuvailijan vastuulla. Vastaanottajan reaktiot välitettyyn informaatioon vaikuttavat siihen, miten kuvailua jatketaan. Kuvailun vastaanottaja ei voi esittää kysymyksiä asioista, joiden olemassaolosta hän ei ole tietoinen. Hän ei myöskään kykene hakeutumaan toisten seuraan, jollei tiedä, keitä on paikalla. Kuvailu tarjoaa siis vastaanottajalleen perustan, jonka pohjalta hän voi esimerkiksi pyytää puheenvuoroa, etsiä itselleen keskustelukumppanin ja kiinnostustensa mukaan hakea lisää tietoa kysymällä. (Mesch 2004, 26; Raanes 2004, 5, 11–12).

3.6 Neutraali ja subjektiivinen kuvailu

Koska kuvailun vastaanottajalle ei ole itsellään mahdollisuutta muodostaa kokonaisvaikutelmaa tilanteesta tai esineestä, on hän riippuvainen kuvailijan tavasta välittää omia vaikutelmiaan. Objektiivinen, neutraali kuvailu on puolueetonta. Siinä kuvailija välittää vastaanottajalle tietoa, jonka perusteella vastaanottaja voi itse muodostaa oman käsityksensä ja arvionsa kohteesta. (Raanes 2004, 7, 13.) Neutraaliutta pidetään kuvailun ja kuvailutulkauksen yleisenä tavoitteena. Kuitenkin esimerkiksi taiteen kuvailussa objektiivisuudesta täytyy välillä joustaa. Maalauksen tai teatteriesityksen sanattoman kohtauksen kuvailu ei ole tarkoituksen mukaista, jos se tehdään ilman mitään tunneilmaisuja. Tällöin kuvailusta tulee paikoin tulkintaa. (Turunen 2010; Näkövammaisten kulttuuripalvelu i.a.)

Kuvailijan aikaisemmat kokemukset, tiedot ja taidot vaikuttavat siihen millaista kuvailu on. Siinä mielessä kuvailu on aina tulkintaa, sillä kuvailija on persoonallaan tilanteessa

läsnä. Taide vaikuttaa ihmiseen ja luonnollisesti siis myös kuvailijaan. Kuvailussa voi tapahtua sanallisia tai puheeseen liittyviä korostuksia. Esimerkiksi äänenpainoilla ja -sävyillä kuvailija voi välittää kohteeseen liittyviä tunteita. (Lahtinen ym. 2009, 24.) Joskus subjektiivisuus voi olla tiedostamatonta. Toisinaan subjektiivinen panos on olennainen osa kuvailua, sillä jotta saadaan erotettua erityinen tavallisesta, on käytettävä arvoladattuja ilmaisuja (Raanes 2004, 13).

Kuitenkin on tärkeää erottaa subjektiivisuus vääränlaisesta vallankäytöstä. Kuvailijan tulee olla tietoinen kuvailutapansa vaikutusvallasta. Kuvailijalla ei saa olla taka-ajatuksena johdatella kuvailun vastaanottajan ajatuksia. Kuvailun etiikka velvoittaa kuvailijaa välittämään totuudenmukaisen kuvan tilanteesta. (Raanes 2004, 13.) Osa kuvailun vastaanottajista toivoo, ettei kuvailija tuo omia ajatuksiaan ja johtopäätöksiään mukaan kuvailuun ja osan toiveet ovat päinvastaisia (Lahtinen ym. 2009, 24; Aaltonen 2007, 5). Kuvailu on, etenkin taiteen kohdalla, tasapainottelua neutraalin ja subjektiivisen kuvailun välillä (Turunen, 2010).

4 KUVAILUN KOGNITIIVISET JA SEMIOOTTISET EDELLYTYKSET

4.1 Havaitseminen ja tiedonkäsittely

Kuvailija havainnoi ympäristöä aktiivisesti ja käyttää kaikkia aistejaan kootakseen tietoja kuvailun vastaanottajalle. Havaintokyky ei ole itsestäänselvyys, vaan se vaatii tietoista läsnäoloa. (Lahtinen ym. 2009, 18; Raanes 2004, 6.) Ihmisen tiedonkäsittely on kognitiivista toimintaa, joka tarkoittaa tarkemmin ottaen muun muassa havaitsemista, tarkkaavaisuutta, muistia, ajattelua sekä kieltä (Kalakoski ym. 2002, 22).

Aistitiedon käsittelyssä on kaksi päävaihetta: aistiminen ja havaitseminen. Aistiminen tarkoittaa aistinelimen reaktiota ympäristöstä saatuun ärsykkeeseen. Esimerkiksi valo aiheuttaa silmässä reaktion, joka etenee hermoratoja pitkin aivoihin. Aivot käsittelevät aistitietoa niin, että ärsykkeestä syntyy psyykinen kokemus, havainto. Havaitsemisen seurauksena kyetään yleensä tunnistamaan ja nimeämään havainnon kohteet. Tunnistamiseen ja nimeämiseen ihminen käyttää käsitteellisesti ohjattua tiedonkäsittelyä, joka perustuu muistitietoihin. Muistissa kaikilla asioilla on oma edustus eli representaatio. Representaatiot rakentuvat ihmismielessä sisäisiksi malleiksi eli skeemoiksi, jotka sisältävät muistitietoja eri elämän osa-alueilta. Sisäisten mallien pohjalta ihminen luo tiettyjä odotuksia kuhunkin tilanteeseen, joka vaikuttaa siihen miten hän havaitsee ärsykeitä ja reagoi niihin. (Kalakoski ym. 2002, 15–16, 18, 25–26.)

Riippuu tilanteesta, onko ihmisen tiedonkäsittely enemmän aistitiedon ohjaamaa vai käsitteellisesti ohjattua. Tavallisesti aistitiedon ohjaama osuus on hallitsevampi. Aistitiedon ohjaama tiedonkäsittely on aikaisemmista kokemuksista ja odotuksista riippumatonta, eikä siihen voi vaikuttaa tahdonalaisesti. Sen avulla ihminen kykenee toimimaan nopeasti ja luotettavasti, esimerkiksi väistämään esteitä. Kun havainto-olot huononevat tai kohteet muuttuvat monimutkaisemmiksi lisääntyy käsitteellisen ohjauksen merkitys eli havainnon tekemisessä käytetään enemmän hyväksi muistitietoa ja odotuksia. Käsitteellisesti ohjatussa tiedonkäsittelyssä myös tunteet vaikuttavat siihen mitä henkilö havaitsee. Esimerkiksi tyytyväinen henkilö huomaa helpommin iloiset ilmeet ja tyytymätön surulliset. Havaitsemiseen vaikuttaa myös konteksti eli ympäristö, jossa kohde on. Jos kuvassa on useita iloisia kasvoja, näyttävät yhdet vakavammat hel-

posti surullisilta. Kun taas kuvassa, jossa muut kasvot ovat hyvin surullisia, näyttävät yhdet vakavat kasvot jopa iloisilta. (Kalakoski ym. 2002, 31, 36–37, 39.)

4.2 Tarkkaavaisuus

Ympäristö välittää jatkuvasti valtavan määrän tietoa, eikä ihminen pysty kerralla käsittelemään kaikkea vastaanottamaansa informaatiota. Valikoivan tarkkaavaisuuden avulla ihminen poimii senhetkisen toiminnan kannalta oleelliset tiedot tarkempaan käsittelyyn. Tarkkaavaisuuden suuntautuminen voi olla tahdonalaista tai tahatonta. Tahdonalainen tarkkaavaisuus on tietoisista ja vaatii keskittymistä ja ponnisteluja. Esimerkiksi meluisassa tilassa lukiessa voidaan pitää huomio kirjassa, mutta se vaatii kovasti työtä. Tahattomaan eli passiiviseen tarkkaavaisuuteen ei voi itse vaikuttaa. Tietty ympäristön ärsykkeet kuten kovat äänet tai liikkuvat kohteet vetävät helposti tarkkaavaisuuden puoleensa. Ulkoisten ärsykkeiden lisäksi tahattomaan tarkkaavaisuuden suuntautumiseen vaikuttavat henkilön sisäiset mallit. (Kalakoski ym. 2002, 57–58, 76.)

Neisserin havaintokehämalli kuvaa sisäisten mallien vaikutusta tiedonkäsittelyyn. Sen mukaan ihmisen tiedonkäsittely on jatkuvasti kehittyvä ja tarkentuvana prosessi. Ihminen rakentaa sisäisten malliensa pohjalta tilannekohtaisia odotuksia, jotka puolestaan ohjaavat uuden tiedon etsintää. Vastaanotettu tieto muokkaa sisäisiä malleja vastaamaan paremmin havainnon kohdetta. Muokatut mallit vaikuttavat siihen, mihin henkilö myöhemmin suuntaa huomionsa. Neisserin mallin avulla voidaan selittää ihmisten tapoja tulkita maailmaa ja sen tapahtumia. Tietty tapahtuma, esimerkiksi elokuva, aktivoi katsojan sisäisiä malleja, jotka auttavat elokuvan sisällön ymmärtämisessä. Sisäiset mallit luovat pohjan alustaville tulkinnoille. Elokuvan edetessä sisäiset mallit voivat saada vahvistusta tai jos elokuva alkaa edetä odotusten vastaisesti, katsoja joutuu muuttamaan tulkintojaan. Muuttuneet tulkinnat taas vaikuttavat siihen, miten elokuvan odotetaan etenevän jatkossa. (Kalakoski ym. 2002, 17.) Samasta ärsykkeestä ei siis seuraa aina sama reaktio, vaan tila ja tilanne sekä havaitsija taitoineen, kokemuksineen, kiinnostuksen kohteineen ja motiiveineen vaikuttavat kulloisenkin reaktion muotoutumiseen. (Laakso, Niemi & Näätänen 1993, 71–72; Neisser 1982, 19.) Berger (1991, 9) kuvaa

asiaa hyvin sanoessaan, että ihminen ei koskaan katso pelkkää esinettä, vaan aina esi-
neen ja itsensä välistä suhdetta. Aiemmin nähty toimii perustana sittemmin nähtävälle
(Seppänen 2001, 97).

Toimintoja voidaan suorittaa ylläpitämällä tarkkaavaisuutta riittävän pitkään. Suoritus-
sen heikkenemiseen on monia syitä. Esimerkiksi väsymys, yllirasittuneisuus, kyllästyminen
ja motivaation lasku vaikuttavat huomiokyvyn alenemiseen ja sitä kautta suoritus-
sen heikkenemiseen. Tarkkaavaisuutta voidaan ylläpitää parhaiten, jos henkilö voi toi-
mia omaan tahtiinsa ja saa palautetta toiminnastaan. Myös lepotauot ja riittävä vaihtelu
edistävät tarkkaavaisuutta. (Kalakoski ym. 2002, 66–67.)

4.3 Visuaalinen lukutaito

Visuaalinen lukutaito on yksi kuvailijan tärkeistä ominaisuuksista (Lahtinen ym. 2009,
18). Se tarkoittaa visuaalisten järjestysten tajua sekä taitoa tehdä perusteltuja tulkintoja
ympäristöstä. Se voidaan määritellä myös kyvyksi ymmärtää visuaalisten järjestysten
kulttuurisia merkityksiä. Fyysinen ympäristö, esineet, kuvat sekä toiminta muodostavat
visuaalisen todellisuuden, jota ihminen muokkaa luomalla visuaalisia järjestyksiä.
Visuaalisen järjestyksen käsite viittaa visuaalisen todellisuuden säännönmukaisuuteen ja
siihen liittyviin merkityksiin. Visuaalisten järjestysten muovaaminen on kulttuurisiin
normeihin, arvoihin ja asenteisiin sidottua toimintaa. Esimerkiksi suomalaisen kulttuu-
riin kuuluu, että keskustelukumppania katsotaan silmiin, mutta liian pitkä katse tulki-
taan tuijottamiseksi. Näin ollen katsominen sisältää visuaalisen järjestyksen, joka
pohjautuu kulttuurin asettamiin normeihin. Visuaalisen lukutaidon avulla voidaan muun
muassa tulkita visuaalisia teoksia ja tuottaa niitä itse sekä kommunikoida visuaalisista
järjestyksistä toisten ihmisten kanssa. Visuaalinen lukutaito ei ole ainoastaan näkyvän
todellisuuden ymmärtämistä, vaan myös kykyä hahmottaa visuaalisten kohteiden
moniulotteisuutta ja useita tulkinnanmahdollisuuksia. (Seppänen 2001, 14–16, 33–36,
145, 148.)

Tässä yhteydessä lukutaito on sanana vertauskuvallinen, synonyymina voidaan käyttää
sanaa tulkinta. Visuaalisen kulttuurin ”lukeminen” eroaa perinteistä lukutaidosta

monellakin tavalla. Kuitenkin visuaalinen lukutaito -käsitteen etuna on, että se viittaa kuvien tulkinnan olevan taito, joka vaatii oppimista. Ihminen oppii visuaalisen lukutaidon osittain luonnostaan, esimerkiksi nonverballiikkaa kuten ilmeitä ja eleitä opitaan tulkitsemaan ilman tietoista opettelua. Visuaalisen lukutaidon ajatellaan kehittyvän rinnakkain kielen oppimisen kanssa. Ei esimerkiksi vaadi erityistä osaamista, jotta kuvassa olevan hymyilevän ihmisen oivaltaa viestivän iloisuutta. Kuitenkin visuaalisen kohteen, kuten valokuvan ymmärtäminen kulttuurisena esityksenä ja visuaalisen järjestyksen osana vaatii eri tavalla ponnisteluja. Visuaalista lukutaitoa onkin mahdollista harjoitella ja kehittää myös tietoisesti. (Seppänen 2001, 14–16, 141–142.)

4.4 Semioottisia näkökulmia kuvailuun

Nykyisen semiotiikan lähtökohtana on yhdysvaltalaisen Charles S. Peircen kehittämä merkkien teoria (Niiniluoto 1990, 233). Peircen mukaan merkin, sen käyttäjän ja ulkoisen todellisuuden välillä vallitsee kolmiosuhde. Tämän suhde muodostuu merkistä, objektista sekä interpretantista. Periaatteessa mikä tahansa asia, esine tai tapahtuma voi olla merkki, jos se täyttää kaksi ehtoa: merkin on esitettävä objektia tai viitattava siihen ja lisäksi synnyttävä vastaanottajassa jokin efekti eli interpretantti. Interpretantti tarkoittaa kansankielellä tulkintaa. Esimerkiksi tuuliviiri voi olla merkki. Tuuliviiri esittää tuulen suuntaa, objektia, ja aiheuttaa tuuliviirin katsojan mielessä efektin eli interpretantin. Merkki toimii välittävänä tekijänä, se saattaa objektin ja interpretantin suhteeseen keskenään. Interpretantti eli tulkinta vaihtelee henkilön kokemuksen rajoissa. Merkin tulkinta perustuu käsityksiin, muistikuviin ja tuntemuksiin, joita henkilöllä on ennen yksittäisen merkin tulkintaa. Ne ovat merkin edellyttämiä objekteja, joiden avulla merkki voidaan tunnistaa ja tulkita. (Veivo 2000, 131–133.) Merkin, objektin ja tulkinnan dynaamisen vuorovaikutuksen seurauksena syntyy merkityksiä (Fiske 1992, 69).

Merkityksen syntyminen on Peircen mukaan kolmijakoinen tapahtuma. Ensin tehdään havainto jostakin objektista, vaikkapa omenasta. Omenaa ei kuitenkaan vielä nimetä, vaan siitä tehdään pelkkä havainto. Seuraavaksi objektiin yhdistetään merkki, tässä tapauksessa sana omena. Omena on käsitteenä konkreettisen omenan representantti, eli

mielessä oleva edustus. Toisessa vaiheessa katsoja siis yhdistää merkin objektiin, eli nimeää kohteen. Kolmas vaihe on tulkinta. Siinä katsojan mielessä havaintoon yhdistyy hänen aikaisemmat kokemuksensa omenasta. (Aaltonen, 2010.)

Kuvailutulkki Anu Aaltosen (2011) mukaan Peircen semiotiikkaa voidaan hyödyntää kuvailussa. Kuvaillessa täytyy muistaa käydä kaikki kolme merkityksen syntymisen vaihetta läpi. Etenkin ensimmäinen vaihe on tärkeä. Oleellista on ensin havaita kohde nimeämättä sitä. Mikäli kohteesta ei tee puhdasta näköhavaintoa, tulee kuvailussa helposti virheitä. Esimerkiksi sitruunanmuotoinen puhelin tulkitaan omenapuhelimeksi, sillä havainnoidessa kohde on heti nimetty omenaksi. Tämän jälkeen on mahdotonta päästä irti ajatuksesta, ettei kohde olekaan se, joksi se nimettiin. Seuraavaksi virheellinen tieto välitetään kuvailun vastaanottajalle. Kuvailijan täytyy siis malttaa katsoa rauhassa, eikä nimetä kohdetta, ennen kuin on todella nähnyt, mikä se on.

Semiotiikkaan liittyvät myös käsitteet denotaatio ja konnotaatio. Myös niiden avulla voidaan pyrkiä ymmärtämään merkitysten muodostumista. Denotaatio viittaa kohteen ilmeisiin, yleisesti hyväksytyihin merkityksiin. Esimerkiksi valokuvassa oleva jänis tunnustetaan jänikseksi. Konnotaatio kuvaa vuorovaikutusta, joka syntyy kun merkki kohtaa käyttäjiensä kulttuuriset arvot ja tuntemukset. Esimerkiksi jäniksen kuvaa katsellessa voi katsoja ajatella jäniksen olevan ihanan hellyttävän ja pehmoisen näköinen. (Fiske 1992, 113; Seppänen 2001, 182.)

Konnotaatiot eivät toimi pelkästään kuvien tasolla, vaan kaikessa toiminnassa, jossa on mukana merkityksiä. Esimerkiksi äänensävy konnotoi sitä, mitä henkilö tuntee tai miten hän arvostaa kohdetta, josta puhuu. Konnotaatio ilmenee myös muun muassa sanavalinnoissa. Konnotaatiot voivat olla subjektiivisia tai intersubjektiivisia eli pitkälti yhteisiä kaikille saman kulttuurin jäsenille. Konnotaatioita käytetään usein tiedostamatta. (Fiske 1992, 114–115.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Työn tavoitteet ja menetelmät

Koska kuvailu koetaan usein haastavaksi ja etenkin aloittelevat kuvailijat empivät usein kuvailuun liittyvien valintojen tekemisessä, halusin selvittää, minkälaisia asioita kuvailijat kokevat tärkeiksi ja sisällyttävät kuvailuun. Kuvailusta puhuttaessa neutraalius ja subjektiivisuus ovat usein esillä. Tässä työssä selvitetään myös mitä subjektiivisuus tarkoittaa kuvailijalle ja yhdistyykö kokemus subjektiivisuudesta johonkin tiettyyn kuvailtavan kohteen ominaisuuteen tai kuvailijan ilmaisutapaan. Lisäksi työssä pyritään kartoittamaan kirjalliseen kuvailuun käytettyä aikaa. Tutkimuskysymyksiä ovat: millaista valokuvista tehtyjen kirjallisten kuvailujen sisältö on – mitä asioita poimitaan kuvailtavaksi ja onko kuvailuissa sisällöllisiä ja terminologisia eroja? Mitä asioita kuvailijat kokevat subjektiivisina ja millä tavoin he ilmentävät subjektiivisuutta kuvailuissaan? Kuinka paljon kuvailu vie aloittelevilta kuvailijoilta aikaa ja vaihtelevatko kuvailujen pituudet käytetyn ajan mukaan?

Tutkielma on laadultaan kvalitatiivinen. Kuvailuun poimittuja asioita on kuvattu kuvioissa määrällisesti, mutta tutkimusjoukko on niin pieni, ettei aineiston pohjalta voi tehdä laajoja yleistyksiä. Yleistysten tekeminen ei ole lähtökohtaisesti tämän tutkielman tavoite, vaan pyrkimys on ymmärtää kuvailun lainalaisuuksia ja saada käsitys siitä, miten kirjallinen kuvailu rakentuu.

Kirjallisen kuvailuaineiston järjestämisessä on hyödynnetty luokittelua sekä käsitekarttoja. Käsitekartta (concept map) on eri asia kuin miellekartta (mind map). Miellekartta on assosiaatiota kuvaava graafinen menetelmä, käsitekartta sen tarkempi ja hallitumpi muoto. Käsitekartta kuvaa tarkasti aineistosta havaitut peruskäsitteet ja niiden väliset keskeisimmät yhteydet. Hyvin tehty käsitekartta on joustava sekä paljastava. (Åhlberg 2001, 59–60.) Käsitekarttojen avulla aineistosta on hahmotettu ydinasiat, jotka on kuvattu kuvioina ja tekstinä.

Subjektiivisuuden kokemusta on tässä työssä tarkasteltu fenomenologisesta näkökulmasta. Fenomenologisessa analyysissä tutkimuskohdetta lähestytään ilman

teoreettista viitekehystä. Analyysimenetelmä perustuu välittömien havaintojen tekemiseen ja tutkimuksesta saadun kokemuksen pohdintaan sekä reflektointiin. Fenomenologinen tutkimus on luotettavaa, jos tutkija kykenee tavoittamaan tutkittavan ilmiön sellaisena, kuin se ilmenee tutkittavalle. (Jyväskylän yliopisto i.a.)

5.2 Tutkimuksen eteneminen

Syksyllä 2010 hankittu tutkimusaineisto valikoitui onnekkaan sattuman kautta. Opinnäytetyöni toinen ohjaaja, kuvailun saralla arvokasta pioneerityötä tehnyt Riitta Lahtinen piti meille, Diakonia-ammattikorkeakoulun neljännen vuosikurssin opiskelijoille kuvailun kurssin, joka sisältyi valitsemiimme ammattiopintoihin. Lahtinen oli suunnitellut kurssin etätehtäväksi muun muassa erilaisten kohteiden kirjallista kuvailua. Yhteisestä palaverista lähti idea, että minä valitsisin ja valokuvaisin kuvailtavat kohteet. Lahtinen työskenteli viime syksynä Kuurojen Palvelusäätiön palveluksessa, joten Turussa sijaitseva Kuurojen Palvelusäätiön ylläpitämä Kuurojen Palvelukeskus Salmela osoittautui sopivaksi paikaksi etsiä kuvailtavat kohteet.

Kohteiksi valikoituivat Palvelukeskus Salmelan rakennus ja piha, päiväsalin eli palvelukeskuksen ”olohuone” sekä käytävällä oleva taideteos. Kuvailtavat kohteet valittiin sillä perusteella, että ne olisivat keskenään erilaisia ja ilmentäisivät laajasti kuvailun moninaisia haasteita. Tavoitteena oli kuvien avulla saada mahdollisimman monipuolinen aineisto, jota tutkimalla saataisiin vastaukset tutkimuskysymyksiin. Näistä kolmesta kohteesta teetettiin opiskelijoilla kuvailut, jotka toimivat samanaikaisesti kurssin etätehtävänä ja muodostivat empiirisen tutkimusaineistoni. Aineistoa ei voi täten määrittellä täysin tutkimusta varten tuotetuksi, mutta ei myöskään valmiiksi aineistoksi, vaan näiden välimuodoksi, sillä pääsin opinnäytetyötäni silmällä pitäen vaikuttamaan jo ideoidun tehtävän sisältöön ja ohjeistukseen.

Tehtävänantona opiskelijoilla oli kirjoittaa kuvailu kustakin kuvasta sekä merkitä sen valmisteluun ja kirjoittamiseen käytetty aika. Lisäksi opiskelijoita pyydettiin alleviivaamaan ne kohdat, jotka heidän mielestään ovat subjektiivisia. Seuraavan luvun

lainaukset ovat suoria lainauksia aineistosta ja niissä olevat alleviivaukset ovat opiskelijoiden tekemiä. Aineistosta poimittujen sitaattien tehtävä on perustella tulkintoja ja tehdä niitä läpinäkyvämmiksi.

Opiskelijoilta kysyttiin lupa tekstikuvailujen käyttämiseen opinnäytetyössä. Tässä vaiheessa opiskelijoille ei kerrottu, mitä aineistosta aiotaan tutkia, koska haluttiin eliminoida sen vaikutus kuvailutuotoksiin. Sain luvan käyttää kaikkien opiskelijoiden kuvailuja tutkielmassani. Kuvailuja tuli yhteensä kymmeneltä opiskelijalta, kolme kuvailua kultakin. Tutkimusaineistoni koostuu siis 30 lyhyestä kuvailusta.

Aineistosta tekemieni havaintojen pohjalta kirjoitin itse kuvailut samoista valokuvista. Nämä kuvailut toimivat esimerkkeinä siitä, millaisia eri tyylein ja tavoittein toteutetut kuvailut voivat olla. Esimerkkien pyrkimyksenä on antaa yhdenlainen malli siitä, miten jäsennelty ja tavoitteellinen kuvailu rakentuu. Esimerkit heijastavat myös subjektiivisuuden vaikutusta kuvailuun. Uskon, että kuvailun sisältöön ja subjektiivisuuteen liittyvillä tietoisilla valinnoilla voidaan kuvailusta tehdä laadukkaampaa. Työni tuloksista ja kuvailuesimerkeistä voi olla hyötyä etenkin aloitteleville kuvailijoille, joille kuvailu ei ole vielä rutiininomaista ja joiden toiveena on tehdä kuvailussa tiedostetumpia valintoja ja sitä kautta saada aikaan jäsennelty ja selkeä lopputulos.

KUVA 1. Kuvailtava rakennus

KUVA 2. Kuvailtava huone

KUVA 3. Kuvailtava taideteos

6 TULOSTEN ANALYSOINTI JA JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Kuvailuissa esiintyneet asiat

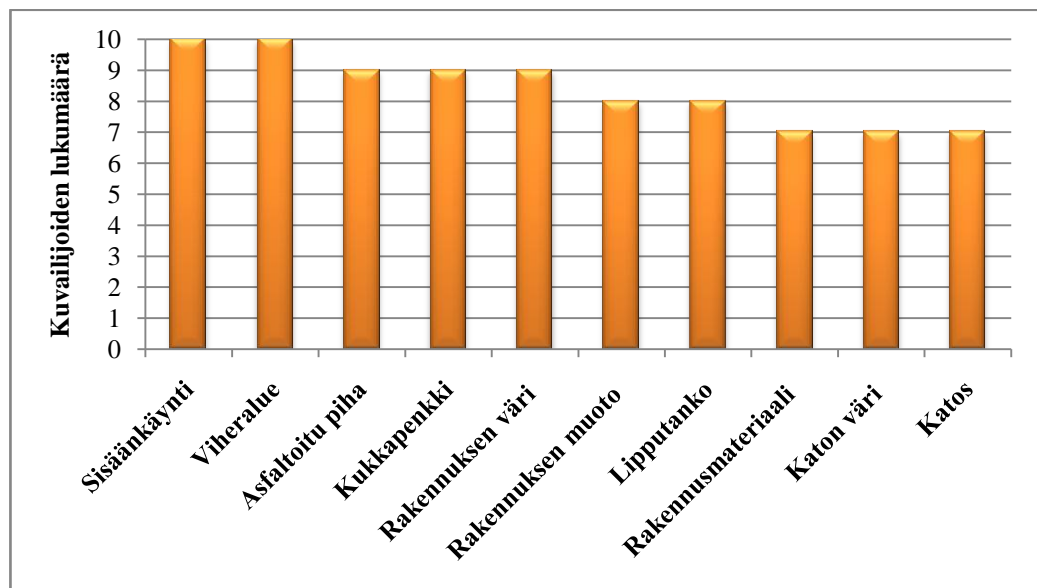
Kuvailijat olivat kuvailleet valokuvista enimmäkseen samoja asioita. Kaikista kuvista löytyi jokin elementti, jonka kaikki kuvailijat olivat sanallistaneet. Eniten yhteneväisyyksiä oli rakennuksen kuvailussa ja eniten eroavaisuuksia taideteoksen kuvailussa. Huoneen ja rakennuksen kuvailussa tulkinnalliset erot olivat vähäisiä. Termit saattoivat vaihdella, mutta asiat oli tulkittu pääosin samoina. Taideteoksen sisällön tulkinta oli sen sijaan hyvinkin vaihtelevaa, ja eroja kuvailujen kesken oli paljon.

Varmoja syitä siihen, miksi tiettyjä asioita oli otettu kuvailuun mukaan, ei voi aineiston pohjalta sanoa. Kuvailijat toivat kuitenkin esiin erilaisia tyylejä kuvailla kohteita. On mahdollista, että tyylin valinnalla on ollut vaikutus siihen, mitä asioita kuvailuun poimittiin mukaan ja mitä ei. Voi olla, että esimerkiksi tiivistetyn kuvailutavan valinnut kuvailija ei ole tarkoituksellisesti kuvaillut kaikkia havaitsemiaan yksityiskohtia. Myös kuvailijoiden motiivit ovat saattaneet vaikuttaa siihen, millaisia asioita kuvista on poimittu kuvailtaviksi. Joku on saattanut ajatella kuvailun tavoitteeksi kuvailun vastaanottajan itsenäisen liikkumisen, toinen on taas mahdollisesti keskittynyt enemmän välittämään kuvitellulle vastaanottajalle valokuvalle tyypillisiä elementtejä. Joku on myös saattanut kokea, että kurssin etätehtävä asettaa tietynlaiset raamit sille, millainen kuvailun täytyy olla. Myös kuvailijoiden yksilöllisyys ja havainnoinnin erot ovat saattaneet vaikuttaa kuvailutekstien variaatioon. Kuvailuaineiston pohjalta voidaan sanoa, että jäsennelty kuvailu voi olla monenlaista. Kuvailun rakenne – kuvailuun poimitut asiat, kuvailujärjestys, termit ja kuvailun tyyli – vaihtelee, ja siksi kuvailuun ei voi antaa yleispätevää neuvoa, joka toimisi joka tilanteessa.

6.1.1 Rakennuksen kuvailu

Rakennusta esittävästä valokuvasta kuvailtiin paljon yhteneviä seikkoja. Kaikissa rakennuksen kuvailuissa oli maininta rakennuksen sisäänkäynnistä ja sen sijainnista. Moni kuvailija kertoi sisäänkäynnin olevan L-kirjaimen sisänurkassa, talon siivekkeiden taitekohdassa. Kaikki kuvailijat mainitsivat myös pihan viheralueen. Yhtä kuvailua

lukuun ottamatta kaikissa oli maininta asfaltoidusta pihasta. Samoin yhdeksän mainintaa sai pihan kukkapenkki. Yhtä kuvailijaa lukuun ottamatta kaikki mainitsivat talon värin, joka oli kaikkien mielestä pääosin keltainen. Rakennuksen muodon toi ilmi kahdeksan kuvailijaa. Kaikki pitivät rakennusta L-kirjaimen mallisena. Yksi kuvailijoista mainitsi rakennuksen olevan todellisuudessa T-kirjaimen muotoinen, mutta kertoi kuvan välittävän mielikuvan L-kirjaimesta. Kahdeksan kuvailijaa mainitsi myös lipputangon. Rakennusmateriaalin toi esiin seitsemän kuvailijaa. Viisi kertoi talon olevan puutalo, ja kaksi piti sitä tiilitalona. Katon punertavan värin toi esiin myös seitsemän kuvailijaa. Talon oikeassa päädyssä olevasta katoksesta mainittiin niin ikään seitsemässä kuvailussa. Muutama arveli sen olevan roskakatos. Alla olevasta kuviosta käy ilmi rakennuksen kuvailussa kymmenen eniten esiintynyttä elementtiä.

KUVIO 1. Yleisimmät rakennuksen kuvailussa esiintyneet asiat

Jos tarkastellaan pelkästään rakennuksesta kuvailtuja asioita, niin yleisimpiä olivat sisäänkäynnin sijainti, rakennuksen väri ja muoto, rakennusmateriaali, katon väri sekä oikean siiven katos. Seitsemästä kymmeneen kuvailijaa toi esille nämä asiat. Sisäänkäynnin edustalla olevasta terassimaisesta katoksesta mainitsi kuusi kuvailijaa. Kuusi kuvailijaa toi myös esiin erilaisia yksityiskohtia ikkunoista, muun muassa kokoja, muotoja ja määriä. Talon yksikerroksisuuden mainitsi neljä kuvailijaa, samoin neljä nimesi rakennuksen. Rakennus nimettiin esimerkiksi palvelutaloksi ja Palvelukeskus Salmelaksi. Rakennuksen kokoa tuotiin esille selkeästi vähemmän kuin huoneen kokoa.

Kahdessa kuvailussa oli maininta, että rakennuksen koon arviointi on valokuvan perusteella haasteellista, sillä rakennus ei näy kuvassa kokonaan.

Pihan sekä maiseman kuvailussa eniten mainintoja sai viheralue, jonka kaikki kuvailijat mainitsivat. Yhtä lukuun ottamatta kaikki tarkensivat, että viheralueella on puita ja pensaita, ja muutama kuvailija myös nimesi niitä. Kukkapenkin ja asfaltoidun pihan toi esille yhdeksän kuvailijaa. Kahdeksan mainitsi lipputangon ja viisi talon takana olevan metsän. Kolme arveli vuodenajan olevan kesä. Kaksi toi esille hiekoituslaatikon ja pilvisen taivaan. Katuvalosta, kaiteellisesta kävelykujasta sekä ihmisestä oli yhdet maininnat.

Rakennuksen kuvailuissa muodostui selkeä kahtiajako kuvailun tyylin suhteen. Osa kuvaili valokuvaa, ja osa toi esille, että kuvittelee itsensä rakennuksen pihalle, jossa kuvailutilanne etenee. Tällainen mielikuva luotiin esimerkiksi kirjoittamalla:

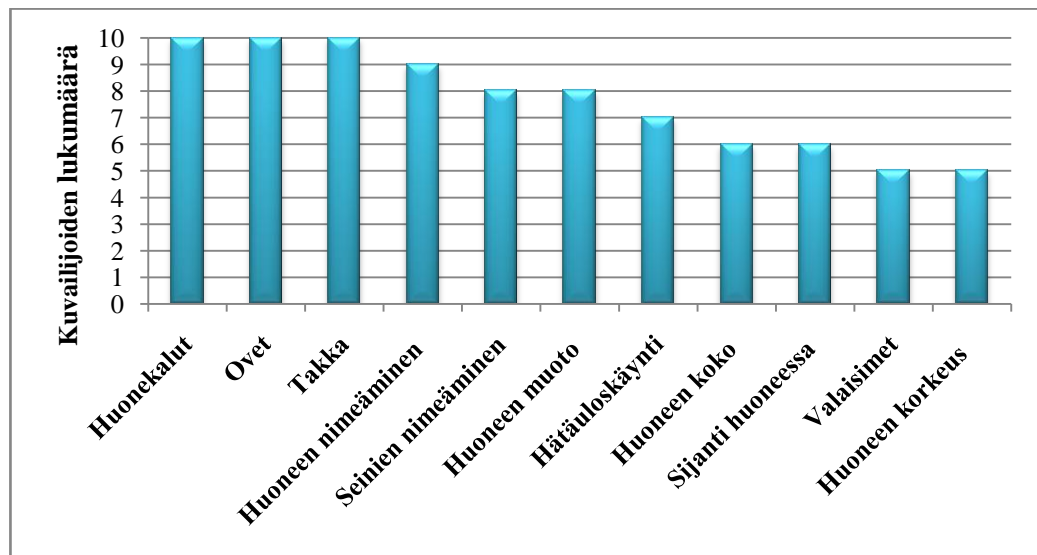
Seisomme nyt Kuurojen palvelusäätiö Salmelan pihassa Turussa.

On mahdollista, että kuvailutyö vaikutti osaltaan siihen, millaiseksi sisältö muodostui. Esimerkiksi kuvailija, joka kuvittelee olevansa tilanteessa, ei välttämättä koe relevantiksi kuvailla vuodenaikaa tai säätä, sillä hän voi ajatella niiden olevan jo kuvailun vastaanottajalla tiedossa.

6.1.2 Huoneen kuvailu

Huone-kuvasta tehdyissä kuvailuteksteissä oli myös paljon yhtäläisyyksiä. Huoneen kuvailuissa mainittiin yleisimmin huonekalut, ovet tai jompikumpi ovista sekä takka. Haitariovi mainittiin useammin kuin lasinen, ulos johtava ovi. Useat mainitsivat haitarioven olevan kiinni. Huonekaluista nojatuolit, televisio sekä pöytäryhmä olivat mainittuna jokaisessa tekstissä. Nojatuolien istumissuunta oli ilmoitettu useissa kuvailuissa. Yhtä kuvailijaa lukuun ottamatta kaikki nimesivät huoneen. Kohde nimettiin muun muassa *oleskelusaliksi* tai *-huoneeksi*, *tv-huoneeksi* sekä *taukotilaksi*. Yksi kuvailija mainitsi huoneen olevan *Palvelukeskus Salmelan toimintatila*. Kahdeksan kuvailijaa nimesi seinät tai ainakin kaksi niistä. Seiniä oli nimetty muun muassa materiaalin ja funktion perusteella *ikkunaseinäksi*, *takkaseinäksi* ja *tilanjakajaseinäksi*. Kahdeksan

kuvailijaa kertoi huoneen muodon. Useimmat pitivät huonetta suorakaiteen tai suorakulmion muotoisena, yksi u-kirjaimen muotoisena ja yksi puolestaan kertoi huoneen olevan nelikulmion muotoinen. Seitsemän kuvailijaa kertoi hätäuloskäynnin merkistä ja sijainnista. Vain yhdessä kuvailussa oli maininta kahdesta hätäuloskäynnin merkistä. Huoneen koko (pituus ja leveys) ilmoitettiin kuudessa kuvailussa. Kolmessa kuvailussa se oli ilmoitettu metreinä, ja muissa oli maininta suuresta huoneesta. Kuvitellun sijainnin eli kuvailunäkökulman huoneessa mainitsi myös kuusi kuvailijaa. Osa oli sijainnin lisäksi kertonut orientaation eli rintamasuunnan suhteessa huoneeseen. Valaisimista ja huoneen korkeudesta oli maininta viidessä kuvailussa. Alla oleva kuvio havainnollistaa kymmentä eniten huoneesta kuvailtua asiaa.

KUVIO 2. Yleisimmät huoneen kuvailussa esiintyneet asiat

Huoneessa olevista ahtaista ja avarista paikoista sekä liikkumisen mahdollisuuksista oli mainittu kolmessa kuvailussa. Mahdollisista liikkumisreiteistä oli kerrottu esimerkiksi näin:

Huoneen keskellä on tyhjä alue, josta pääsee vapaasti liikkumaan takkaseinälle.

Pöydän ympäri pääsee kävelemään, mutta aivan ikkunan edessä liikkumistila on kapea.

Turvallisuuteen liittyviä mainintoja löytyi hätäuloskäyntien lisäksi muitakin:

Huoneen katosta roikkuu kolme riippuvalaisinta pitkittäissuunnassa. Ne ovat kuitenkin niin korkealla, ettei niihin voi lyödä päätään.

Takan edessä lattialla on metallisuojaus, johon saattaa kompastua.

Yksityiskohdista usein mainittuja olivat oikealla seinällä oleva risti, takaseinällä oleva maalaus, viherkasvit sekä aikakauslehdet. Myös oikealla seinällä olevan hylly ja sen päällä olevat valokuvat oli mainittu monissa kuvailuissa. Yhdessä kuvailussa oli kerrottu kuvissa olevan Palvelukeskus Salmelan asukkaita. Myös tuoleilla olevat tyynyt, pehmusteet ja viltit oli mainittu useaan otteeseen. Monissa kuvailuissa oikeanpuoleinen seinä oli kuvailtu tarkemmin kuin muut seinät. Siitä oli kerrottu muun muassa korkeus, sen aaltoileva olemus sekä pienet lasiset ikkunat. Osa mielsi seinän tilanjakajaksi ja kertoi varsinaisen seinän olevan tilanjakajan takana, käytävän toisella puolella. Kahdessa kuvailussa oli maininta vinosta katosta ja niin ikään kahdessa kuvailussa oli arveltu, että vuorokaudenaika on päivä, sillä ulkona on valoisaa. Kaksi kuvailijaa kertoi takassa olevan sytyttämättömiä polttopuita. Muutamissa kuvailuissa oli mainintoja materiaaleista, esimerkiksi lattian arveltiin olevan muovimattoa ja takan hormin kerrottiin olevan metallinen. Muotoihin liittyen mainittiin muun muassa *ovaalinmuotoinen, pitkulanmallinen* sekä *pyöreä* pöytä.

Väreistä oli mainintoja useissa kuvailuissa. Nojatuolien väreistä kerrottiin eniten. Suurin osa mainitsi ainoastaan nojatuolien värit. Monissa kuvailuissa hätäuloskäyntien merkkien kerrottiin olevan vihreitä. Yksi kuvailija kertoi huoneen päävärin olevan valkoinen. Myös verhojen väreistä oli yksi maininta.

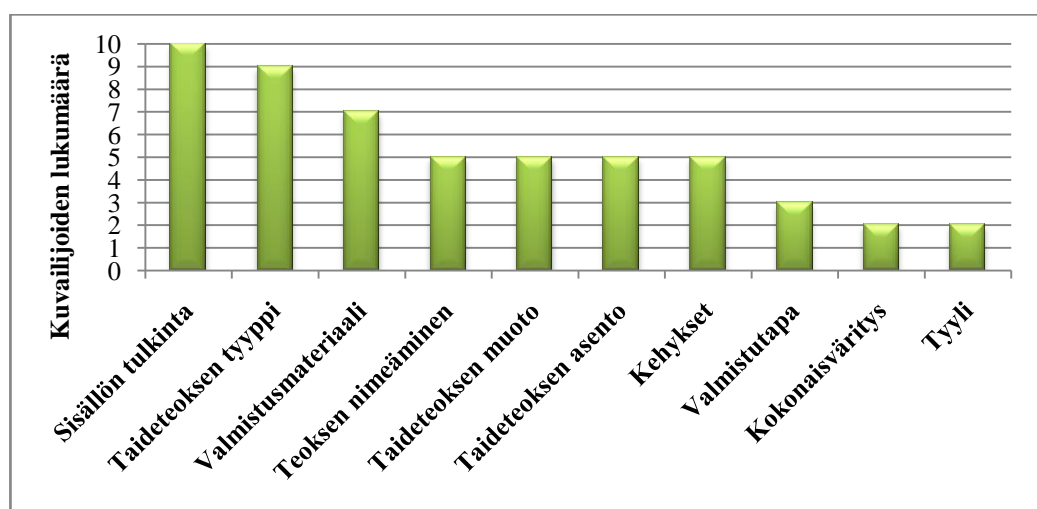
Rakennuksen tavoin myös huoneen kuvailussa osa kuvailijoista antoi ymmärtää, että kuvailu tapahtuu reaalityilanteessa. Mielikuva luotiin muun muassa kirjoittamalla:

Olemme päiväsalissa.

Huoneessa ei ole muita ihmisiä.

6.1.3 Taideteoksen kuvailu

Taideteoksen kuvailuissa esiintyvissä elementeissä oli eniten vaihtelua kuvailijoiden kesken. Kaikille kymmenelle taideteoksen kuvailulle oli yhteistä ainoastaan se, että kaikki kuvailijat toivat esiin taideteoksen sisältöön liittyviä tulkintojaan. Yhdeksän kuvailijaa mainitsi taideteoksen tyyppin, joka oli kahdeksan mielestä taulu ja yksi kertoi sen olevan tekstiilitaideteos. Seitsemän kuvailijaa kertoi teoksen valmistusmateriaaliksi kankaan. Puolet kuvailijoista nimesi teoksen. Se nimettiin muun muassa maisemakuvaksi. Osa määritteli aiheen tarkemmin esimerkiksi maalaismaisemaksi tai syksyiseksi maisemakuvaksi. Puolet kuvailijoista kertoi myös teoksen muodosta ja asennosta. Neljä piti teosta suorakaiteenmuotoisena ja yksi kertoi sen olevan neliskulmainen. Kaikki viisi kuvailijaa mainitsivat teoksen olevan pystyasennossa. Kehyksistä oli maininta myös viidessä kuvailussa. Useissa kuvailuissa oli kerrottu sekä kehysten väri että materiaali. Kolme toi esille teoksen valmistustavan: kaksi kertoi kangastilkkujen olevan ompelemalla kiinnitettyjä ja yksi kuvasi valmistustapaa termillä *applikoida*. Kokonaisväritystä ja tyyliä pohdittiin kahdessa kuvailussa. Väritystä kuvailtiin molemmissa luonnonläheiseksi ja hillityksi. Kaksi kuvailijaa oli jakanut taulun värien mukaan sektoreihin, joita he kävivät läpi yksi kerrallaan. Tyylin kerrottiin yksimielisesti olevan lapsenomaisen. Alla oleva kuvio todentaa kymmentä yleisintä taideteoksen kuvailussa esiintynyttä asiaa.

KUVIO 3. Yleisimmät taideteoksen kuvailussa esiintyneet asiat

Teoksen kokoa pohdittiin kahdessa kuvailussa. Yhden kuvailijan mielestä se oli normaalikokoinen ja toinen kertoi koon arvioinnin valokuvan perusteella olevan haasteellista. Muutama luonnehti myös teoksen tunnelmaa, jota pidettiin esimerkiksi rauhallisena. Tekijän ja vuosiluvun puuttumisesta mainitsi yksi kuvailija. Yksi kertoi myös, ettei teosta ole lasitettu.

Jos tarkastellaan pelkästään sisällön tulkintaa, niin kukaan kuvailijoista ei ollut täysin varma kaikista teoksen elementeistä. Osa teoksen elementeistä nimettiin kuitenkin samalla tavalla. Esimerkiksi kaikki kuvailijat kertoivat kuvassa olevan metsän, pellon, puun, kissan ja pihlajanoksan. Yhdeksän kuvailijaa kertoi teoksessa olevan myös taivaan. Tulkinnoissa oli kuitenkin myös eroja. Esimerkiksi teoksessa olevat valkoiset pallot oli tulkittu sekä heinäpaaleiksi, vesipisaroiksi että lumipalloiksi. Vasemmasta yläkulmasta lähtevät katkoviivat oli tulkittu sekä sateeksi, tuuleksi että auringonpaisteeksi. Taulun alareunassa kulkeva vaalea kaistale oli tulkittu maa-alueeksi, tieksi, muuriksi, pöydäksi sekä ikkunalaudaksi. Harmaa kankaanpala teoksen alareunassa oli puolestaan mielletty sekä ruukuksi että tynnyriksi. Tulkinnat olivat suhteessa toisiinsa, ne olivat koherentteja. Esimerkiksi yksi kuvailija oli tulkinnut yläkulmasta lähtevät katkoviivat sateeksi ja tuuleksi ja valkoiset pallot sateen jäljiltä pellon laidalle jääneiksi sadepisaroiksi. Jos kuvailija tulkitsi alareunassa kulkevan kaistaleen ikkunalaudaksi tai pöydäksi, oli harmaa kankaanpala silloin tulkittu ruukuksi. Jos taas kuvailija kertoi kaistaleen olevan maa-aluetta tai tie, oli harmaa kangaspala tällöin tynnyri.

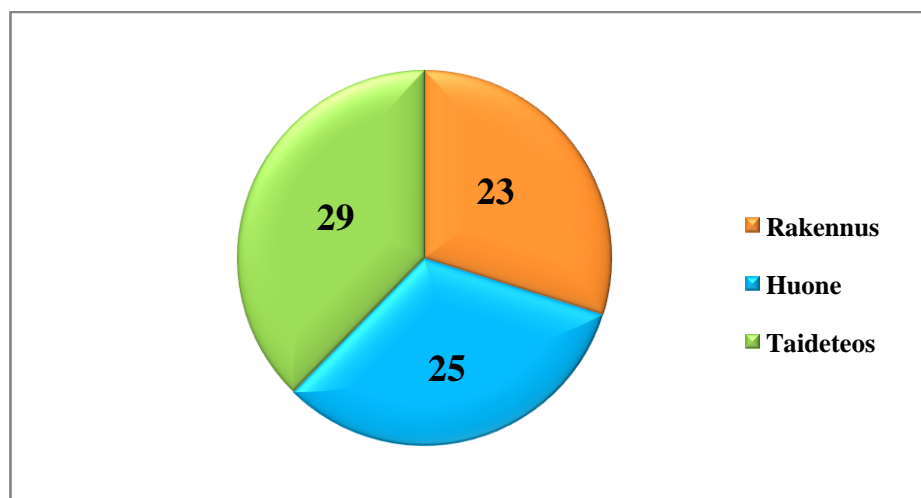
6.2 Termien variaatio

Kuvailijoiden käyttämissä termeissä oli havaittavissa variaatiota. Esimerkiksi huoneesta otetussa kuvassa oikeanpuoleisen, muista poikkeavan seinän kuvailtiin olevan *ikään kuin muuri*, *muurimainen kaide*, *seinusta*, *seinämä*, *avoseinä*, *väliseinä*, *tilanjakajaseinä* sekä *sermi*. Melkein jokainen kuvailija oli siis käyttänyt eri termiä. Seinässä olevat pienet ”lasiset ikkunat” oli nimetty muun muassa *kurkistusikkunoiksi* sekä *lasitiiliksi*. Päätyseinällä oleva uloskäynti oli nimetty sekä *haitarioveksi* että *sermioveksi*.

Usein kuvailutilanteissa lähtökohta on varmasti se, että termien kirjo on yhtä monilukui-
nen kuin kuvailijoiden määrä. Suomen kieli mahdollistaa asioiden kuvaamisen lukui-
silla eri tavoilla. Monissa kuvailuteksteissä kuvailija oli myös oman tekstinsä sisällä
käyttänyt samasta kohteesta useita erilaisia termejä kuvailunsa eri kohdissa. Osa kuvai-
lun vastaanottajista saattaisi kokea tämän sekavaksi, joku taas pitäisi sitä rikkautena
käyttää synonyymejä ja värikästä kieltä. Vaikka termien variaatiota esiintyi runsaasti,
olivat kaikki tietyn skaalan sanat yleensä niin sanottuja perussanoja, joiden ymmärtämi-
seen ei tarvita mitään erityistä tietämystä. Taideteoksen kuvailussa yksi kuvailijoista
käytti termiä *applikoida*. Mielestäni se voitaisiin luokitella erityistermeihin. Mikäli
kuvailun vastaanottaja ei tiedä sanan merkitystä, saattaa taulun valmistustapa jäädä
epäselväksi. Jos vastaanottaja on kuitenkin käsityöihmisiä ja kangastyöt ovat hänelle
tuttuja, aukeaa termi varmasti ilman ongelmia.

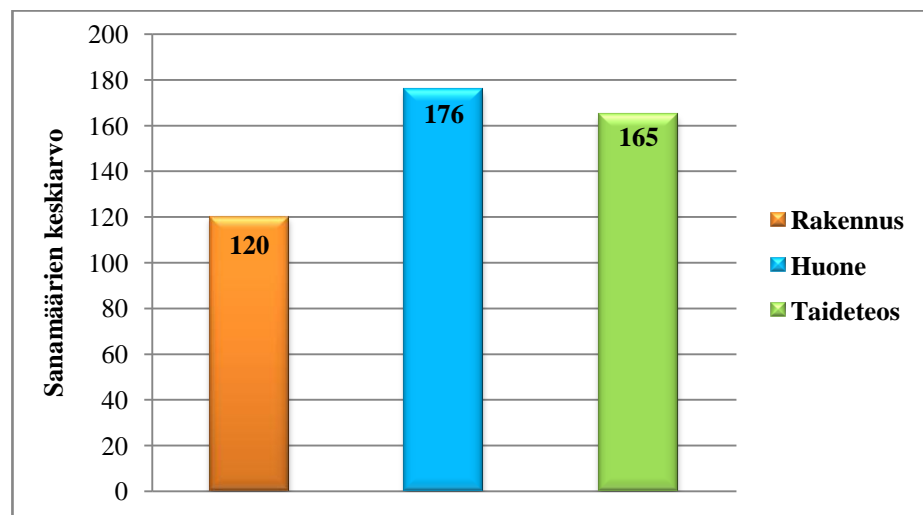
6.3 Kuvailuihin käytetty aika ja kuvailujen pituus

Eri valokuvien kuvailuun käytetty aika jakautui melko tasaisesti. Eniten aikaa käytettiin
taideteoksen kuvailuun ja vähiten aikaa rakennuksen kuvailuun. Keskimääräiset erot
olivat kuitenkin melko pieniä. Yksilölliset erot kuvailijoiden kesken vaihtelivat
enemmän, esimerkiksi keskimäärin eniten aikaa vienyt taideteoksen kuvailu vei
yksittäiseltä kuvailijalta enimmillään 60 minuuttia ja vähimmillään 10 minuuttia. Ohei-
sestä kuviosta näkyy kuvailijoiden kuvailukohteisiin käyttämä keskimääräinen aika.

KUVIO 4. Kuvailuun käytetty aika keskimäärin minuutteina

Kuvailujen pituudet vaihtelivat melko paljon riippuen kuvailijasta ja kuvailtavasta kohteesta. Keskimäärin pisimmät kuvailutekstit syntyivät huone-valokuvasta. Keskimäärin lyhimmät kuvailut olivat rakennusta kuvaavasta valokuvasta. Yksilölliset erot olivat pituudenkin suhteen suuria, esimerkiksi rakennusta kuvailtiin lyhyimmillään 67 sanalla ja pisimmillään yli nelinkertaisella määrällä, 282 sanalla. Keskimäärin pisimpiä kuvailuja tuottanut valokuva huoneesta kuvailtiin lyhimmillään 96 sanalla ja pisimmillään 349 sanalla. Alla on havainnollistava kuvio kuvailujen keskimääräisistä pituuksista.

KUVIO 5. Kuvailujen keskimääräinen pituus sanoina

Kuvailuihin käytetyn ajan ja kuvailujen pituuden välillä voitiin havaita jonkinlainen yhteys. Keskimäärin mitä enemmän aikaa kuvailuihin käytettiin, sitä pidempiä niistä tuli. Kuitenkin myös poikkeuksia oli, esimerkiksi pisin, 349 sanan huoneen kuvailu vei kuvailijalta 30 minuuttia ja lyhin 96 sanan kuvailu vei toiselta kuvailijalta vain viisi minuuttia vähemmän aikaa. Taideteoksen kuvailuun 35 minuuttia käyttänyt kuvailija kirjoitti 334 sanan kuvailun ja saman valokuvan kuvailuun tunnin aikaa käyttäneen kuvailijan kuvailussa sanoja oli 312. Yhden kuvailijan tuotokset saattoivat keskenään vaihdella sekä ajallisesti että pituudeltaan. Esimerkiksi yhden valokuvan nopeasti ja lyhyesti kuvaillut henkilö saattoi kuvailla toista valokuvaa vähin sanoin, mutta pitkän aikaa tai päinvastoin vähän aikaa, mutta pitkästi.

Aineiston perusteella voidaan todeta, että kuvailuun käytettävä aika riippuu sekä kuvailtavasta kohteesta että kuvailijasta. Usein kuvailutilanne asettaa aikarajat kuvailulle. Kuvailujen pituus riippuu myös kuvailtavasta kohteesta sekä kuvailijasta. Mikäli kuvailuille olisi tehtävänannoissa asetettu jokin yhteinen tavoite, esimerkiksi kuvailijoita olisi pyydetty kirjoittamaan lyhyitä, tiivistettyjä kuvailuja tai hyvin yksityiskohtaisia kuvailuja, olisivat sanamäärät saattaneet olla yhtenevämmät. Kuvailun optimaalinen pituus ja siihen käytettävä sopiva aika ovat aina riippuvaisia tilanteesta ja tavoitteista. Yleensä kuvailun vastaanottaja määrittää tarpeet, joiden pohjalta luodaan sopivan pituinen ja -kestoinen kuvailu.

6.4 Kokemukset subjektiivisuudesta

Jokainen kuvailija pohti vain oman kuvailunsa subjektiivisuutta, minkä vuoksi kokemusten yleistäminen on haasteellista, sillä jokainen kuvailu oli sisällöltään ja yksityiskohdiltaan erilainen. Lisäksi subjektiivisuutta ei terminä määritelty tehtävänannossa, joten jokainen kuvailija arvioi kuvailunsa subjektiivisia osia henkilökohtaisen subjektiivisuus-käsityksensä kautta. Aineiston perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että kaikki kuvailijat ymmärsivät subjektiivisuuden käsitteen henkilökohtaiseen tulkintaan liittyvänä. Subjektiivisuuden kokemus syntyi kuvailijoilla hyvin erilaisia asioita kuvaillessa. Se saattoi liittyä esimerkiksi seuraavien asioiden kuvailuun:

Tyyli	<i>Kuvassa on taulu, <u>joka on tyyliltään lapsenomainen</u>. <u>Talo on rakenteeltaan moderni</u>.</i>
Koko	<i>Aivan haitarioven edessä on <u>pieni</u>, valkea pöytä – – – – joiden välissä on yksi <u>matala</u> pöytä.</i>
Väri	<i>Katosalueen alla näkyy olevan puisia puutarhatuoleja ja kaksi <u>punaisen väristä</u> kukkaa maassa olevissa ruukuissa.</i>
Etäisyys	<i>– – aivan ikkunan edessä liikkumistila on <u>kapea</u>. Niihin [valaisimiin] ei voi lyödä päätään, sillä ne ovat <u>korkealla</u>.</i>
Muu adjektiivi	<i>Kuva on syksyinen, <u>rauhallinen</u> maisema pellon reunalta. Pellon takana kohoaa metsän musta <u>uhkaava</u> siluetti.</i>

Määrä	<i>Talossa on <u>paljon</u> ikkunoita.</i>
Lajikkeen nimi	<i>– – <u>nurmikkoalueella kasvaa tujiia, koivuja ja pensasmänty.</u></i>

Subjektiivisuuden kokemus syntyi siis monenlaisissa asiayhteyksissä. Olennaista subjektiivisuuden kokemuksen syntyemisessä ei kuitenkaan ole mikään yksittäinen kohteen ominaisuus vaan kuvailijan suhde kohteeseen. Aineistosta pystyi hahmottamaan yhteyden, että subjektiivisuus liittyy ainakin neljään erilaiseen tulkinnan tapaan. Subjektiivisuuden kokemus ilmeni usein asiayhteyksissä, joissa kuvailtavasta kohteesta tai sen olemuksesta oltiin epävarmoja. Subjektiivisiin lauseisiin tai sanoihin liitettiin usein jokin epävarmuutta tai monia mahdollisia tulkintoja ilmentävä ilmaus, kuten *luultavasti, mahdollisesti ja ehkä*. Sitä, ettei asiasta oltu täysin varmoja, kuvattiin myös esimerkiksi käyttämällä ilmaisua *vaikuttaa siltä, että* sekä sanoja *noin* ja *arviolta*.

Oikealla on pitkä puinen pöytä, luultavasti tehty koivusta.
Huoneen lattia on vaaleansävyinen, materiaalina ehkä muovimatto tai vastaava.

Kokemus subjektiivisuudesta liittyi myös asiayhteyksiin, joissa kuvailuun oli käytetty sellaista taustatietoa, jota ei yksin kuvasta voinut päätellä.

Rakennuksen pitkällä sivulla on asuinhuoneita ja lyhyemmällä sivulla keittiö ja ruokailutila.

Sisäänkäynnissä on mekaanisesti avattavat ovet, mutta oven oikealla puolella on ovien automaattiavaus-painike. Henkilökunnan sisäänkäynti on talon päädyssä, oikealla olevan lyhyemmän sivun päässä.

– – valokuvahylly, jossa on asukkaiden kuvia.

Subjektiivisuuden kokemus ilmeni myös asiayhteyksissä, joissa kuvailuun oli käytetty tarinallista tulkintaa. Sillä tarkoitan tulkintaa, jossa kuvailusta tehdään tarkoituksella henkilökohtaisesti latautuneempi, kenties jotta siitä saatava kokemus olisi elävämpi ja mielenkiintoisempi. Tarinan muotoon tehdyssä kuvailussa kuvailija ei kerro tulkinnan vaikeudesta tai tarjoa vastaanottajalle useita vaihtoehtoja, vaan kuvailee kohteen tarinanomaisesti ikään kuin totuutena. Kuvailuun liitetään jotakin sellaista, mitä ei

kuvassa näy. Tarinallinen tulkinta poikkeaa yleensä paljon muista samasta kohteesta tehdyistä tulkinnoista. Tarinallista tulkintaa esiintyi ainoastaan taideteoksen kuvailussa.

Emäntä on tuonut sisälle pari pihlajanoksa, joissa punaiset marjat killuvat houkuttelevasti. – – Isäntä on puinut pellon ja valkoiset rehupaalit ovatkin pellon reunalla odottamassa talvea.

Lisäksi kokemus subjektiivisuudesta liittyi asiayhteyksiin, joissa kuvailuun oli yhdistetty jokin mielikuva. Tarinallinen tulkinta ja mielikuvatulkinta ovat melko lähellä toisiaan. Mielikuvatulkinnan voi erottaa tarinallisesta tulkinnasta siten, että se on arkipäiväisempi, vähemmän tarinanomainen tulkinta. Verrattuna tarinalliseen tulkintaan, sama mielikuva saattaa myös helpommin syntyä useammalla saman kohteen kuvailijalla.

Jos autot ajavat pihaan, ne voivat kätevästi kiertää kukkaistutuksen, koska se on juuri pihan keskellä.

Subjektiivisuuden kokemus voi myös ilmentää samanaikaisesti montaa eri tulkinnan tapaa. Seuraavassa subjektiiviseksi koetussa lauseessa on sekä kerronnallista tulkintaa että merkkejä tulkinnan epävarmuudesta:

Pensaiden yläpuolella on harmaaraidallinen kissa, joka näyttää valppaalta ja on ehkä juuri tullut pensaiden luo tai lähdössä siitä.

Tulkinnan tapojen rajat ovat melko häilyviä, eikä subjektiivisten kokemusten kategorisointi yllä mainittuihin luokkiin ole aina mahdollista. Kuitenkin voidaan todeta, että subjektiivisuus ei ole riippuvainen pelkästään jostakin tietystä kohteen tekijästä, vaan kokemus subjektiivisuudesta on ennen kaikkea sidoksissa kuvailijaan. Kuvailija kokemuksineen määrittää sen, millainen kuvailun piirre on subjektiivinen ja millainen ei. Esimerkiksi yhdessä kuvailussa kuvailija kirjoitti seuraavasti:

– – Niiden jälkeen on kolme kappaletta tavallisia ikkunoita.

Adjektiivin tavallinen on todennäköisesti koettu olevan sidoksissa kuvailijan omaan kokemusmaailmaan. *Tavallinen* ei siis käsitä kaikille kuvailijoille jotakin tietynlaista asiaa, vaan kokemukset ja näkemykset tavallisesta vaihtelevat ja se koetaan siksi subjektiiviseksi, henkilökohtaiseksi kokemukseksi.

Kokemukset subjektiivisuudesta eivät olleet täysin johdonmukaisia ja yleistettäviä. Esimerkiksi kuvailija saattoi kokea samassa kuvailussa toisen värin subjektiivisena, mutta toista ei. Kaikki eivät kokeneet värejä lainkaan subjektiivisina. Täten yhden kuvailijan kokemusta tietyn värin subjektiivisuudesta ei voida yleistää koskemaan kaikkia värejä kaikissa kuvailutilanteissa. Kokemus subjektiivisuudesta on siis paitsi yksilökohtainen myös tilannesidonnainen.

6.5 Tulosten hyödyntäminen esimerkkikuvailuissa

Raaneksen (2004, 10) mukaan erilaisia kuvailun organisointitapoja – kuvailun tyylejä – ovat muun muassa yhteenvedetty ja yksityiskohtainen (lyhyt ja pitkä) kuvailu, spontaani ja organisoitu (järjestelemätön ja systemaattinen) kuvailu sekä objektiivinen ja subjektiivinen (asiallinen ja tunnepitoinen) kuvailu. Käytännön kokemukset ovat osoittaneet, ettei erilaisia tyylejä tule noudattaa orjallisesti, sillä silloin lopputulos saattaa olla kylmä. Raanes (emt. 16) myös painottaa, että kuvailuun liittyy aina tiedon valitseminen. Visuaalista todellisuutta ei koskaan pysty vangitsemaan sellaisenaan, yhtä informaatiopitoisena ja moniulotteisena. Kuvailijan tulee siis valita oleellinen tieto, jota voidaan kutsua myös kriittiseksi tiedoksi. Kriittisen tiedon lisäksi voidaan kuvailuun tuoda mukaan joitakin yksityiskohtia. Tärkeää on kuvata tieto niin, että se muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden. Kuvailun on oltava yksikkö, jossa on looginen rakenne. Sanojen, lauseiden ja koko kuvailun välillä tulee olla yhteys. (Emt. 10.)

Sekä aineistosta tekemieni havaintojen pohjalta että teorian tietoa hyödyntäen kirjoitin kirjalliset esimerkkikuvailut (LIITE 1: Esimerkkikuvailut kuvista 1–3). Raaneksen (2004, 10) tyyleistä olen yhdistellyt erilaisia kokonaisuuksia ja sisällön valinnassa olen hyödyntänyt Lahtisen ym. (2009) tietoa siitä, millaisia asioita erilaisten kohteiden kuvailuun voi ja kannattaa sisällyttää. Empiirisen aineiston kuvailuista olen poiminut

tärkeiksi koettuja ja yleisimmin esiintyviä asioita sekä toimivia keinoja niiden välittämiseen.

Aineiston kuvailutekstit osoittivat, että valokuva määrittää jonkin verran kuvailutavan valintaa. Rakennuksen kuvailut olivat lyhyimpiä ja huoneen kuvailut pisimpiä. Kaikista laajimmin subjektiivisuutta kuvastivat taideteoksesta tehdyt kuvailut. Täten olen valinnut rakennuksen kuvailun päätyyliksi yhteenvedetyn kuvailun ja huoneen kuvailun päätyyliksi yksityiskohtaisen kuvailun. Niiden kuvailussa pyrin melko neutraaliin ilmaisuun. Taideteoksen kuvailun päätyyliksi olen valinnut subjektiivisen, tarinanomaisen kuvailun. Perustietoja teoksesta on kuvattu neutraalisti, mutta taideteoksen sisältöä on kuvailtu subjektiivisella tyylillä. Siinä en ole perustellut tulkintojani, jotta lukijalle konkretisoituu perustelujen merkitys ja perustelemattomuuden vaikutus kuvailuun. Perustelemattomuudella ja vaihtoehtojen antamatta jättämisellä ei välttämättä ole pelkästään negatiivisia vaikutuksia kuvailuun. Monesti taiteen kuvailussa lopputulos on mielenkiintoisempi ja mukaansatempaavampi, jos kuvailua ei ole liiaksi selitetty. Useasti subjektiivisuus on hyvä työkalu, jos sekä kuvailija että kuvailun vastaanottaja ovat tietoisia sen käytöstä. Nämä ovat kuitenkin mielipideasioita, ja niihin liittyy myös eettisiä kysymyksiä. Voidaanko todellisuus kuvata yhdenlaisena, jos monia tulkinnan mahdollisuuksia tiedetään kuitenkin olevan? Esimerkkikuvailuissa on pyritty loogisen kokonaiskuvan välittämiseen termien valinnalla, ilmaisutyylillä ja kuvailujärjestyksellä. Kuvailujen tavoitteiksi voidaan nimetä esimerkiksi kuvailun vastaanottajan itsenäinen ja turvallinen liikkuminen, tilassa toimimisen mahdollistaminen sekä taide-elämyksen kokeminen.

7 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI

Tutkimustulokset antoivat vastauksia esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Käsittekartat toimivat kirjallisen aineiston analysoinnissa erityisen hyvin. Analysoinnin tarkkuus sekä laaja reflektointi tekevät tuloksista luotettavia. Tässä tutkielmassa kirjallisen aineiston käyttö palveli tarkoitustaan hyvin, sillä se mahdollisti subjektiivisuuden kokemuksiin perehtymisen. Tekstin alleviivaaminen oli yksinkertainen keino saada subjektiivisuudesta paljon tietoa. Tosin yhteyksien hahmottaminen pelkistä alleviivauksista vei paljon aikaa. Subjektiivisuutta olisi voinut selvittää myös niin, että alleviivausten lisäksi jokainen olisi pyrkinyt perustelemaan, miksi kyseinen sana tai lause on alleviivattu. Myös ajankäytön kartoittaminen kirjallisen tuotoksen pohjalta oli helpompaa, kun kuvailun tuottaminen ei ollut tiettyyn aikaan ja paikkaan sidottua ja jokainen kuvailija sai käyttää kuvailuun haluamansa ja tarvitsemansa ajan.

Kuvailijat eivät olleet kokeneita alan ammattilaisia, mutta heillä oli hyvät perustiedot kuvailusta sekä tietotaitoa hahmottaa kuurosokeuden tai näkövamman vaikutus ympäristön kokemiseen. Lisäksi tulkkioiskelijoilla voidaan olettaa olevan hyvä kielitaito. Mielestäni kuvailujen taso oli hyvää, vaikka kuvailijakokelailailla ei juuri käytännön kokemusta vielä ollutkaan. Kokeneempia kuvailijoita, esimerkiksi kuurosokeiden kanssa työskenteleviä viittomakielen tulkkeja olisi mahdollisesti ollut hankala tavoittaa ja kirjallisten kuvailujen tuottaminen olisi saatettu kokea liian aikaa vieväksi ja kuormittavaksi tehtäväksi. Niinpä vastauksia yhteydenottoihin olisi saattanut tulla vain vähän.

Kuvailijoille annettuun tehtävänantoon liittyi joitakin ongelmia. Kirjalliset, valokuvista tehdyt kuvailut eivät olleet kontekstisidonnaisia, sillä kuvailuilla ei ollut vastaanottajaa, eivätkä ne liittyneet mihinkään tiettyyn tilanteeseen. Tavallisesti tilanne luo raamit kuvailulle ja nyt kun kuvailuista puuttui sekä vastaanottaja että konteksti, tavoitteiden luominen oli yksin kuvailijan luovuuden varassa. Selkeiden tavoitteiden puuttuessa oli tarkoituksenmukaisen ja organisoidun kuvailun tekeminen varmasti haastavaa. Nyt saatiin kokemus siitä, millaista ryhmälle kuvailu voi olla. Kun kohderyhmänä on yksilön sijasta monihenkisen ryhmä, jokaisen kuvailun vastaanottajan yksilöllisten

tarpeiden ja toiveiden huomioiminen ei ole mahdollista, vaan kuvailussa täytyy ajatella suurempia linjoja ja tehdä tietoisia kompromisseja.

Kuvailun tavoitteet olisi voitu määritellä opiskelijoille annetussa tehtävänannossa. Ohjeistukseen olisi voinut kuvata joko valmiin tavoitteen, esimerkiksi kirjoittamalla lyhyen kuvauksen kuvitellun asiakkaan tarpeista ja toiveista, tai jokainen kuvailija olisi voinut määritellä itse kuvailunsa päämäärän ja kirjoittaa sen ylös. Tavoitteet määrittelemällä olisi tulosten analyysissä päästy kenties syvemmälle, sillä silloin olisi voitu tarkastella myös kuvailijoiden reaktioita ja kykyä vastata ympäristön vaatimuksiin. Perusteluja valinnoille ja tulkinnoille olisi saattanut tulla tällä tavalla enemmän. Parasta olisi tietysti ollut, jos kuvailut olisi voitu toteuttaa reaalityilanteessa oikealle asiakkaalle, esimerkiksi lukemalla tai lähettämällä teksti kuvailun vastaanottajalle. Näin tutkielmaan olisi saatu myös kuvailun vastaanottajan näkökulma.

Myös valokuva asetti kuvailijoille lisähaasteen: valokuvien kohteita ei voinut halutessaan ottaa tarkempaan tarkasteluun. Valokuvia kuvaillessa kiinnostavat ja tärkeät kohteet ovat juuri niin kaukana kuin ne kuvanottohetkellä ovat sattuneet olemaan. Kaksiulotteinen kuva ei myöskään kerro parhaalla mahdollisella tavalla kolmiulotteisesta kohteesta. Yleensä uuteen tilaan tai rakennukseen ei tutustuta valokuvan kautta, vaan menemällä konkreettisesti kuvailtavan asian luokse. Se mahdollistaa kohteeseen tutustumisen moniulotteisemmin kuin mitä kuvan avulla on mahdollista. Paikan päällä erilaisia kohteita voidaan muun muassa tunnustella, tilassa voidaan liikkua ja niin edelleen. Uskon, että eri kuvailumenetelmien yhdistäminen on ehdottomasti hedelmällistä, eikä pelkän kielellisen informaation välittäminen ole kannattavaa, mikäli tarjolla on muitakin vaihtoehtoja ja vastaanottaja on myös niille avoin.

Kirjallinen muoto saattoi myös osaltaan hankaloittaa tai rajoittaa kuvailujen tuottamista. Kaikki aineiston kuvailut olivat niin sanotusti puhtaita sanallisia kuvailuja. Niissä ei tuotu esille, että sanallisen kuvailun tueksi voisi ottaa vaikkapa keholle piirtämisen tai kohteen osoittamisen tai muun kuvailun menetelmän. Yksi syy tälle voi olla se, että muiden kuvailumenetelmien kuvaaminen tekstinä on haastavaa, kun sanallista informaatiota ei voi samanaikaisen toiminnan kautta näyttää vastaanottajan keholle.

Kirjallisen kuvailun yleisenä hyötynä on sen muunneltavuus: tekstiä on helppo muokata monenlaisille kohderyhmille sopiviksi. Siitä voidaan vähällä vaivalla tehdä esimerkiksi suurikokoista, voimakaskontrastista, puhuttua, pistekirjoitusta ja niin edelleen. Kirjallisen kuvailun hyöty on tietysti myös sen etäominaisuudessa: kuvailu voidaan kirjoittaa etukäteen, ja esimerkiksi museossa kuvailun vastaanottaja voi lukea tekstiä ilman, että kuvailijan tarvitsee olla paikalla.

Koen, että tulokset ovat hyödynnettävissä käytännön kuvailutilanteissa. Tuloksista saa konkreettista osviittaa siihen, mitä asioita kuvailuun voi ottaa mukaan, millä tavalla asioita voi yhdistellä loogisiksi kokonaisuuksiksi ja millaisia tekijöitä subjektiivisuuteen liittyy. Ajankäyttö antaa viitteitä kirjallisten kuvailujen valmistelua varten. Jatkotutkimusta voitaisiin tehdä esimerkiksi sitä, kuinka kuvailun vastaanottajat kokevat kuvailun subjektiivisuuden ja sopivuuden erilaisten kohteiden kuvailussa. Itseäni jäi kiinnostamaan myös se, millainen on kielellisen kuvailun toisen puoliskon – viitotun kuvailun – luonne. Päteekö viitottuun ja kirjoitettuun/puhuttuun kuvailuun samat lainalaisuudet? Millaista viitottu kuvailu on rakenteeltaan? Helpottaako viittomakielen visuaalisuus viitotun kuvailun tuottamisessa?

8 POHDINTA

Yhteisen, molemmille ymmärrettävän kielen ja sopivien termien valintaan kuvailija tarvitsee tilanteen arviointikykyä sekä hyviä vuorovaikutustaitoja. Termit valitaan tilanteeseen sopiviksi, ja niiden pohdinnassa kannattaa huomioida sekä kuvailun vastaanottaja että tilanteen tavoite. Termien on hyvä olla oikeellisia, kuvaavia ja helposti ymmärrettäviä. Kuvailija ei voi aina olla varma siitä, millaisin sanoin ja keinoin välittäisi asian parhaalla mahdollisella tavalla. Varsinkin jos kuvailija ja vastaanottaja eivät tunne toisiaan ennestään, voi aluksi olla haastavaa löytää sellainen kielitaso ja termit, joilla sekä kuvailija että kuvailun vastaanottaja pystyvät kommunikoimaan. Toisen perehtyneisyyttä ja kiinnostusta asioihin ei usein tiedä täysin, vaikka osapuolet tuntisivatkin toisensa.

Kuvailijan kannattaa pohtia omaa suhdettaan kuvailtavaan kohteeseen ja verrata sitä vastaanottajan ja kohteen väliseen suhteeseen, mikäli tämä on tiedossa. Jos esimerkiksi kuvailija tietää paljon jostakin erityisalasta, kuten kankaan kirjailusta tai taidehistoriasta, ei aiheeseen liittyvien erityistermien käyttö palvele välttämättä tarkoitustaan kaikissa tilanteissa, sillä voi olla, ettei vastaanottajalla ole samanlaista tietämystä juuri tästä aihepiiristä. Jos tavoitteena on vaikkapa saada taidekokemus välittymään, voi erityistermien käyttö hidastaa ja tai jopa estää tavoitteeseen pääsemisen. Jonkin kuvailijan hallitseman erityisalan taitaminen ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita sitä, ettei vastaanottajakin voisi taitaa saman asian. Mahdollista on, että molemmat tietävät asiasta niin paljon, että kieli muuttuu luonnollisesti spesifimmäksi ja aihealueeseen mennään syvemmälle, kuin jonkun toisen kanssa toisessa tilanteessa.

Kokemus kuvailtavan asian subjektiivisuudesta on osittain varmasti intuitioon perustuva, eikä sitä ole helppo määritellä. Koska kuvailun voidaan ajatella olevan aina jokseenkin subjektiivista – emmehän voi tehdä sitä ilman, että hyödynnämme omaa henkilökohtaista ajatteluamme – kannattaa kuvailuun tuoda mukaan perusteluita tulkinnoille ja tehdä kuvailusta ikään kuin läpinäkyvää. Tämä on reilua, sillä näin vastaanottaja saa tiedon asioiden välisistä suhteista ja kykenee arvottamaan tulkintoja. Esimerkiksi jos talo kuvaillaan moderniksi ja tulkinta perustellaan kertomalla, että katto

on monitasoinen, saa vastaanottaja tiedon kuvailijan kokemuksesta moderneista taloista. Mikäli hänen oma kokemuksensa moderneista taloista on erilainen, voi hän varmistukseksi kysyä vaikkapa sitä, onko talossa lisäksi uudenaikaiset ikkunat.

Perustelu auttaa vastaanottajaa suhteuttamaan kuvailun omaan todellisuuteensa, ja se myös edistää virheellisen tiedon suodattumista. Perustelut saattavat myös laajentaa vastaanottajan maailmankuvaa. Esimerkiksi kertomalla, että kuvassa on mahdollisesti joko aamu tai ilta, koska aurinko on alhaalla horisontissa, saattaa tuoda jotakin uutta kuvailun vastaanottajan maailmaan. Syntymästään asti kuurosokealle tai sokealle henkilölle ei välttämättä ole itsestäänselvyys, että nouseva tai laskeva aurinko kuvataan alas horisonttiin eikä ylös taivaalle. Toinen vaihtoehto perustellulle tulkinnalle on pyrkiä kuvaamaan kohde niin, ettei sitä tulkitse enempää kuin on pakko. Rakennuksesta voitaisiin kertoa, että siinä on monitasoinen katto ja muita moderniuuden merkkejä ja kuvailun vastaanottaja saisi itse tehdä tulkinnan siitä, että talo on moderni. Kuvailua voidaan tehdä myös monia tulkinnan mahdollisuuksia ilmentäen. Esimerkiksi taideteoksen katkoviivoja voidaan kuvailla kertomalla niiden mahdollisesti kuvaavan syyssadetta tai pilvien välistä pilkottavaa aurinkoa.

Sanallinen kuvailu ja tasapainottelu subjektiivisen ja neutraalin kuvailun välillä vaatii molemmilta osapuolilta kykyä lukea tilannetta ja mukauttaa vuorovaikutusta siihen suuntaan, että se palvelee paremmin tilanteen tavoitteita. Oma kokemukseni on, että kuvailutilanteet sujuvat kaikista parhaiten, kun epävarmuuden kohdatessa kysyy, mitä toinen on asiasta mieltä.

LÄHTEET

- Aaltonen, Anu 2006. Puhuva katse – kuvailutulkki näkövammaisen palveluksessa.
Viitattu 31.3. 2011. <http://dfasuomi.stakes.fi/NR/rdonlyres/FDD9CB31-2F33-4411-A25D-DE0F0D2FC91C/0/anuaaltonen.rtf>.
- Aaltonen, Anu 2007. Tietopaketti kuvailutulkkauksesta. Perustiedot kuvailutulkatun esityksen järjestämiseen. Viitattu 31.3.2011.
http://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tietopaketit_ja_oppaat/tietopaketti_kuvailutulkkauksesta.pdf.
- Aaltonen, Anu 2011. Kuvailu ja semiotiikka. Luento Kulttuuria kuvaillen – elämyksiä esteettömästi Varsinais-Suomessa – koulutuksessa 29.1.2011.
- Berger, John 1991. Näkemisen tavat. Love Kirjat. Helsinki: WSOY.
- Eloaho, Liina; Lehtinen, Elina & Viita, Heli 1998. Opas kuurosokeudesta. 2. korjattu painos. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Fiske, John 1992. Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen. 6. painos. Tampere: Vastapaino.
- Hassinen, Leena 2008. Elämän mieli. Kuurosokeiden asiakkaiden elämänpiiri ja psykologiset ongelmat sekä psykososiaalinen ja psykoterapeuttinen kuntoutus. Helsinki: Kuurojen Palvelusäätiö.
- Janssen, Marleen & Rødbroe, Inger 2006. Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus. Synnynnäinen kuurosokeus ja kuntoutuksen pääperiaatteet. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Jyväskylän yliopisto i.a. Aineiston analyysimenetelmät. Viitattu 3.4.2011.
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/metelmapolkuja/metelmapolku/aineiston-analyysimenetelmät/fenomenologinen-analyysi>
- Kalakoski, Virpi; Kallio, Minka; Laarni, Jari; Oksala, Else; Paavilainen, Petri & Penttilä, Mia 2002. Persoonaa – kognitiivinen psykologia. Helsinki: Edita.
- Kovanen, Merja & Lahtinen, Riitta 2006. Kohdataan ja kommunikoidaan. Tietoa taktiiliviittomisesta ja sen opettamisesta. Julkaisuja A5 2006. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Laakso, Juhani; Niemi, Pekka & Näätänen, Risto 1992. Psykologia 3. Tietoa käsittelevä ihminen. Helsinki: WSOY.

- Lahtinen, Riitta 2002. Tuntoaistin ja kosketuksen käyttö aikuisten kuurosokeiden kommunikoinnissa. Teoksessa Marjatta Takala & Elina Lehtomäki (toim.) Kieli, kuulo ja oppiminen – kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 207–213.
- Lahtinen, Riitta 2004. Sujuva tulkkaus kuurosokeille. Selvitys kuurosokeiden tulkinkäytön kokemuksista. Julkaisuja B2/2004. Raportti 2. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Lahtinen, Riitta 2006. Kuurosokeille tulkkaus – haasteellista ja vaihtelevaa. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käänteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 182–198.
- Lahtinen, Riitta; Palmer, Russ & Lahtinen, Merja 2009. Aisti kuvailu. Helsinki: Art-Print Oy.
- Marttila, Jaana 2006a. Kuurosokeiden tulkkipalveluopas – tietoa tulkkipalvelusta ja tulkkauksesta. Julkaisuja C4/2006. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Marttila, Jaana 2006b. Tulkkaus – yksi mahdollisuus kokonaisvaltaiseen tiedonsaantiin. Tuntosarvi 4/2006, 16.
- Marttila, Jaana & Lahtinen, Riitta 2006. Kuvailu – tärkeä osa kuurosokealle tulkkausta. Tuntosarvi 4/2006, 17–18.
- Mesch, Johanna 2004. Viitotaan yhdessä. Tietoa taktiilista viittomakielestä. Julkaisuja A3 2004. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Neisser, Ulric 1982. Kognitio ja todellisuus. Espoo: Weilin+Göös.
- Niiniluoto, Ilkka 1990. Maailma, minä ja kulttuuri. Emergentin materialismin näkökulma. Helsinki: Otava.
- Näkövammaisten kulttuuripalvelu ry. i.a. Kulttuuritapahtumien kuvailutulkkaus näkövammaiselle. Viitattu 31.3.2011. <http://www.kulttuuripalvelu.fi/?id=9>.
- Peltola, Harri 2011. Usherin oireyhtymään liittyvä kuntoutus. Teoksessa Tuija Wetterstrand (toim.) Usher tuli taloon. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisuja 2011. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry, 32–46.
- Raanes, Eli 2004. Kuvailu. Työteksti nro 37. Dronninglund: Pohjoismainen kuurosokeiden henkilöstön koulutuskeskus (NUD).
- Rouvinen, Ritva 2003. Aistit avoinna – elämässä mukana. Matka kuurosokeiden kulttuuriin. Aiheita 24/2003. Helsinki: Stakes.

- Salonen-Kajander, Riitta 2011. Usher ja perinnöllisyys. Teoksessa Tuija Wetterstrand (toim.) Usher tuli taloon. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisuja 2011. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry, 12–16.
- Salovaara, Sari 2010. Taidenälkään apua saavutettavasta kulttuuritilaisuudesta. Luento Millainen on saavutettava kulttuuritilaisuus? – koulutuspäivässä 4.11.2010.
- Sankila, Eeva-Maria 2011. Usher ja dignostiikka. Teoksessa Tuija Wetterstrand (toim.) Usher tuli taloon. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisuja 2011, 8–11.
- Savela, Annamari & Hakulinen, Tuovi 2001. Esteettömyyden toteutuminen tulevaisuudessa – asiantuntija-argumentoitien perustuva Delfoi-tutkimus. Aiheita-monistesarja 4/2001. Helsinki: Stakes.
- Seppänen, Janne 2001. Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa. Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja 17. Tampere: Vastapaino.
- Turunen, Tanja 2010. Mitä on kuvailutulkkkaus? Luento Millainen on saavutettava kulttuuritilaisuus? – koulutuspäivässä 4.11.2010.
- Veivo, Harri 2000. Merkki, kulttuuri, kokemus. Teoksessa Anu Airola, Heikki J. Koskinen & Veera Mustonen (toim.) Merkillinen merkitys. Helsinki: Gaudeamus, 130–142.
- Åhlberg, Mauri 2001. Käsitekartat tutkimusmenetelmänä. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Chydenius-Instituutin julkaisuja 2/2001. Jyväskylä: PS-kustannus, 59–68.

LIITTEET

LIITE 1: Esimerkkikuvailut kuvista 1–3

Yhteenvedetty, neutraali kuvailu rakennuksesta (Kuva 1)

Kuvassa on Turussa sijaitseva Palvelukeskus Salmela ja sen piha. Rakennus on yksikerroksinen, L-kirjaimen muotoinen, vaalea puutalo. Sen pidempi siipi näkyy suoraan edessä ja lyhyempi siipi oikealla. Sisäänkäynti on etuviistosti oikealla, siipien taitekohdassa. Sisäänkäynnin edustalla ei ole portaita eikä muita tasoeroja. Rakennus vaikuttaa uudenaikaiselta, sillä sen katto on monitasoinen ja ulkoasu siisti.

Pihan vasemmassa laidassa on viheralue, jossa kasvaa puita ja pensaita. Oikea puoli pihasta on asfaltoitu ja keskellä sitä on lyhyen siiven suuntaisesti tiilistä muurattu, suuri kukkapenkki, jonka mahtuu kiertämään autolla.

Yksityiskohtainen, neutraali kuvailu huoneesta (Kuva 2)

Kuvassa on Palvelukeskus Salmelan päiväsalin. Huone on suorakaiteen muotoinen ja kuva on otettu huoneen oviaukolta, lyhyen seinän oikeasta kulmasta. Vasemmalla on ikkunaseinä, vastapäätä takkaseinä ja oikealla avoseinä. Huoneen koko on noin 5 x 8 metriä. Huone on korkea ja sen katto on viisto. Huone on pääväriltään valkoinen. Keskellä huonetta on tyhjää tilaa ja kulkuväylä on vapaa takkaseinälle asti. Huonekalut on sijoitettu pääasiassa huoneen reunoille. Huoneessa ei ole ihmisiä.

Ikkunaseinä on suureksi osaksi lasia. Keskikohdan paikkeilla sijaitsee ulos johtava ovi. Oven yläpuolella on hätäuloskäynnin merkki. Ikkunaseinän edessä on suuri, ovaalinmuotoinen pöytä, jonka ympärillä on tuoleja. Seinän ja pöydän välistä mahtuu kävelemään, mutta tilaa ei ole runsaasti. Vasemmassa takanurkassa sijaitsee televisio. Tv:n edessä on nojatuoleja pienessä puolikaareessa. Television oikealla puolella on pieni pöytä, jonka päällä on kaukosäätimiä. Takkaseinällä on kehystetty maalaus Runo Savisaaresta. Tv:n ja apupöydän oikealla puolella on takka. Takan edessä on metallinen

suojus, johon saattaa kompastua. Takan vieressä, oikealla on suljettu haitariovi. Myös haitarioven yläpuolella on hätäuloskäynnin merkki.

Avoseinä ulottuu noin kahden metrin korkeuteen. Ylhäältä huone on yhteydessä viereiseen käytävään. Aaltoilevassa avoseinässä on pieniä ikkunoita ja puinen risti. Ristin yläpuolella on hylly, jonka päällä on kehystettyjä valokuvia. Avoseinän edustalla on rivissä erivärisiä nojatuoleja, joiden istumissuunta on kohti ikkunaseinää. Nojatuolien ja seinän välistä ei mahdu kulkemaan. Tuoleilla on pehmusteita, tyynyjä ja vilttejä. Nojatuolien vieressä on pöytä, jonka päällä on lehtiteline. Katosta roikkuu huoneen pituussuunnassa peräkkäin olevat kolme valaisinta. Ne ovat korkealla, eikä niihin voi lyödä päätänsä.

Subjektiiivinen, tarinanomainen kuvailu taideteoksesta (Kuva 3)

Ikkunalaudalla lepää vihreä kimppu pihlajanoksia. Oksat päätyvät varmaankin vieressä vielä tyhjänä odottavaan maljakkoon. Avonaisesta ikkunasta avautuu kaunis maalaismaisema. Pihan ainoa omenapuu on tuottanut kunnan sadon. Lempeä tuuli heittelee sen lehtiä ilmassa sinne tänne. Pellon reunassa nököttää riveittäin heinäpaaleja. Edestä, peltoa reunustavan tumman metsän takaa lipuu kohti pehmeä pilviverho, joka ripottelee alas syysateen. Harmaaraidallinen maatiaiskissa hyppää esiin pensaiden lomasta. Se ei ole sateesta mielissään, vaan loikkii vikkellästi tiehensä.

Taulu on kankaanpaloista ja ompeleista koostuva tekstiilitaideteos. Se on suorakaiteen muotoinen ja pystyasennossa. Teoksessa on ohuet, vaaleat puukehykset. Tyyliiltään teos on suurpiirteinen ja lapsenomainen. Sen väritys on maanläheinen ja tunnelma rauhallinen.